

Pääkirjoitus – Editorial
Olavi Koivukangas

Elli Heikkilä
**Educated People, Migration
and European Integration**

Reetta Toivanen
**Kieli on avain ja lukko.
Äidinkielen, maailmankatsomuksen
ja kulttuurin säilyttämisen merkitys
ja oikeutus**

Toini Christiansson
**Migration and social trygghet
inom EU**

Kalevi Korpela
**Muuttoliikettä ja tulevaisuutta
pohtimassa**

Kirjat

Tiedotuksia – Notices

1995

SIIRTOLAISUUS

4

MIGRATION

Siirtolaisuus – Migration

22. vuosikerta / 22th year

Siirtolaisuusinstituutti • Migrationsinstitutet • Institute of Migration

Piispankatu 3, 20500 Turku, Finland

Puh./Tel. (9)21-23 17 536, Fax (9)21-23 33 460

Pohjanmaan aluekeskus • Österbottens regioncenter •

The Regional Centre of Ostrobothnia

Keikulinkuja 2, 61100 Peräseinäjoki, Finland,

Puh./Tel. (9)64-41 81 279, Fax (9)64-41 81 279

- *Päätoimittaja/Editor-in-Chief:* Olavi Koivukangas
- *Toimitussihteeri/Editorial Assistant:* Taimi Sainio
- *Toimittajat/Editors:* Maija-Liisa Kalhama, Kalevi Korpela, Jouni Korkiasaari
- *Toimituskunta/Editorial Board:* Siirtolaisuusinstituutin hallitus/
Administrative Board of the Institute of Migration
- *Tilaushint:* 40 mk/vuosi (4 numeroa), PSP 800014-70355471
- *Subscriptions:* Finland and Scandinavia 40 FIM,
other countries \$12.00 a year (4 issues)

Siirtolaisuusinstituutin hallitus

Administrative Board of the Institute of Migration

Hallituksen puheenjohtaja:

Tom Sandlund, tutkimusjohtaja (SSKH)

Åbo Akademi ja Helsingin yliopisto

Ilkka-Christian Björklund, toiminnanjohtaja

Suomi-Seura r.y.

Ulla-Maria Helaniemi, toimistopäällikkö

Ulkoasiainministeriö

Olli Kultalahti, apulaisprofessori

Tampereen yliopisto

Risto Laakkonen, neuvotteleva virkamies

Työministeriö

Ilkka Mäkelä, vs. sihteeri

Kirkon ulkomaanasiain neuvosto

Raimo Narjus, rakennusneuvos

Suomen Kuntaliitto

Aimo Pulkkinen, ohjelmajohtaja

Väestöliitto

Heikki Silpola, suunnittelusihteeri

Turun kaupunki

Keijo Virtanen, professori

Turun yliopisto

Asiantuntijajäsen:

Pekka Perttula, kunnanjohtaja

Peräseinäjoen kunta

Henkilökunta / Staff

Olavi Koivukangas

johtaja / Director

Kalevi Korpela

vt. tutkimussihteeri/Research Secretary

(*Krister Björklund* virkavapaa/off duty)

Maija-Liisa Kalhama

osastosihteeri/Departmental Secretary

Seija Sirkiä

toimistosihteeri/Bureau Secretary

Piija Niittykoski

vs. toimistovirkailija/Office Assistant

(*Anne Virtanen* virkavapaa/off duty)

Taimi Sainio

va. kirjastovirkailija/Librarian

Jouni Korkiasaari

erikoistutkija/Senior Research Officer

Kaisa Kilpeläinen, Eve Kyntäjä, Juha Niemelä

tutkijat/Research Officers

Matti Kumpulainen

siirtolaisrekisterisihteeri/Registrar, Emigrant

Register

Sirkka-Liisa Laurila, Elisabeth Uschanov

siirtolaisrekisterivirkailijat/Emigrant Register

Officers

Outi Liedes

aluesihteeri/Regional Coordinator

Pohjanmaan aluekeskus/The Regional

Centre of Ostrobothnia

Kansi: Reetta Toivanen kirjoittaa artikkelissaan myös maamme vähemmistöjen kielen ja kulttuurin säilyttämisen merkityksestä. (Kuva: Siirtolaisuusinstituutin postikorttikoelma)

Cover: Reetta Toivanen's article deals with the important question of preservation of the linguistic and cultural heritage of the minorities. (Photo: Institute of Migration, collection of postcards)

Aktiiviseen ulkomaalais- ja pakolaispolitiikkaan

Sisäasiainministeriö asetti 18.10.1995 toimikunnan laatimaan hallitukselle ulkomaalais- ja pakolaispoliittista ohjelmaa. Tämä toimikunta olisi tullut asettaa jo useita vuosia sitten — ainakin siinä vaiheessa, kun Neuvostoliiton hajoaminen v. 1991 avasi tien kolmansista maista tuleville turvapaikanhakijoille ja helpotti inkerinsuomalaisten ja muiden suomalaissyntyisten muutttoa Suomeen. Mutta parempi myöhään kuin ei milloinkaan. Hallituksen toimenpide on yritys jämäköittää Suomen ulkomaalaispolitiikkaa sen jouduttua kritiikin kohteeksi usealta taholta. Yhtenä arvostelun aiheena on ollut myös se, että ulkomaalaisasioiden hoito on liiaksi hajaantunut eri ministeriöihin ja virastoihin.

Uudessa ulkomaalais- ja pakolaispolitiikassa, erityisesti läntisessä Euroopassa, korostuu muuttovirtojen kokonaistarkastelun merkitys. Ohjelman lähtökohdana tulee olla se, että Suomen ulkomaalais- ja pakolaispolitiikka on osa eurooppalaista ja kansainvälistä kokonaisuutta. Tähän liittyy yhteistyö lähialueiden, ennen kaikkea Venäjän kanssa, Suomeen kohdistuvan muuttopaineen säätelemiseksi.

Seuraavassa esitän eräitä olettamuksia ja ajatuksia Suomen ulkomaalaispolitiikan lähtökohdiksi:

1. Euroopan unioni etenee pienin askelin kohti yhteistä ulkomaalais- ja pakolaispolitiikkaa, kuten ilmenee Maastrich-

tin sopimuksesta. Soveltaminen käytäntöön voi olla vaikeata. Tavoitteena on saada maahanmuuttajat tasavertaiseen asemaan maan kansalaisten kanssa.

2. Työvoima liikkuu EU:n alueella vähän. Tilanne tulee jatkumaan tällaisena, mikäli Euroopan taloudellisessa kehityksessä ei tapahdu olennaista muutosta parempaan suuntaan.

3. Suomeen kohdistuva muutto jäänee vähäiseksi jos ja kun Suomi liittyy Schengenin sopimuksen piiriin. Muuttopainetta esiintyy entisen Neuvostoliiton alueelta. Inkerinsuomalaisten paluumuuton säädöksiä saatetaan kiristää.

4. Minkä verran suomalaisia, lähinnä nuoria ja hyvin koulutettuja, muuttaa ulkomaille, riippuu ensisijaisesti taloudellisesta kehityksestä Suomessa ja läntisessä Euroopassa. Esimerkiksi suomalaisilla sairaanhoitajilla ja rakennusalan ammattilaisilla on kysyntää Euroopan työmarkkinoilla.

5. Suomen nykyinen korkea työttömyys jatkuu vuosikymmenen lopulle saakka. Samanaikaisesti esiintyy kuitenkin rakenteellista työvoimapulaa. Seuraavalla vuosituhanella työvoimatarve saattaa kasvaa ikäluokkien pienetessä, mutta tällöinkin Suomen omien työvoimavarojen tulee olla etusijalla.

6. Edelliseen liittyen Suomi tarvitsisi eduskunnan hyväksymän väestöpoliittisen ohjelman. Sen yhden osan muodostaisi puheena oleva ulkomaalais- ja pako-

laispolitiikka painopisteen ollessa väestön syntyvyydessä ja uusiutumisessa.

7. Suomessa on noin 100 000 ulkomailla syntynyttä ihmistä, joista ulkomaan kansalaisia on yli 67 000. Tarvitaan monia toimenpiteitä ulkomaalaisväestömme integroimiseksi suomalaiseen yhteiskuntaan tasavertaisina jäseninä. Tähän liittyy myös asennekasvatus, jotta suomalaisten asenteet saataisiin ymmärättäväisiksi ja suvaitsevaisiksi eri roduista ja kulttuureista tulevia ihmisiä kohtaan.

8. Suomeen tulisi laatia vähemmistöpoliittinen ohjelma, jossa otettaisiin laajasti huomioon vähemmistöjen asemaa,

oikeuksia ja identiteettiä sekä vähemmistöjen ja enemmistön kohtaamista koskevat kysymykset. Samalla tavoin painotetun kulttuuripolitiikan avulla voitaisiin helpottaa ulkomaalaisväestömme sopeutumista ja edesauttaa ihmisten tasavertaista kohtaamista.

9. Hyvä ulkomaalaispolitiikka ja sitä koskeva päätöksenteko edellyttävät riittävää panostusta tutkimukseen ja suunnitteluun. Kansainvälinen yhteistyö muualta saatujen kokemusten hyödyntämiseksi on osa sitä.

Toivotan menestystä toimikunnan tärkeälle työlle keskustelun avaajana.

Olavi Koivukangas

Creating an Active Policy on Immigration and Refugees

On 18 October 1995, the Finnish Ministry of the Interior appointed a Committee to draft an immigration and refugees policy program for the Finnish government. Such a Committee should have been appointed years ago at the latest in 1991, when the collapse of the Soviet Union opened the way to applicants for refugee status from third countries and eased the repatriation to Finland of Ingrians and other Finnic peoples. Better late than never, however. With this move, the Finnish government intends to revamp Finnish aliens policy, which has

recently come under criticism from many quarters. One pertinent criticism has been the way that responsibility for aliens is currently fragmented between different ministries and agencies.

In recent developments in immigrant and refugee policies, especially those adopted in Western Europe, particular emphasis has been placed upon an overall monitoring of flows of migration. The new Finnish policies need to be conceived as an integral part of a pan-European and international approach. In order to maintain control over the migration pressures

addressing Finland, close collaboration will be essential with Finland's neighbors, especially Russia.

Here I would like to formulate a number of theses as a basis for Finnish aliens policy:

1. As can be seen in the Maastricht Treaty, the European Union is gradually moving toward adopting a common policy on refugees and immigration, though the implementation of this may pose considerable difficulties. The objective is to place immigrants on an equal footing with the citizens of their host country.

2. Geographical mobility of labor within the European Union is currently low, and this situation is likely to continue unless a radical improvement occurs in the European economy.

3. Even if Finland joins the Schengen Treaty, immigration pressures here will remain low; the main pressures can be expected from the former Soviet Union. Stricter rules may be introduced in future applying to repatriation of Ingrians.

4. The extent of out-migration from Finland (in particular, highly educated young people) will depend upon economic developments both within Finland and in Western Europe. Currently, there is some demand on the European labor market for trained Finnish personnel in nursing and construction.

5. The current high overall unemployment rate in Finland is likely to persist through the end of the decade, but it already coexists with a structural shortage of labor in certain fields. In the next century, the need for labor may grow, as the population cohorts shrink, but even in

that situation Finnish labor resources will have priority.

6. Finland therefore needs to adopt a demographic program, authorized by Parliament. One element in this would be the immigration and refugees policy discussed above, but the major emphasis should be placed on the birth rate and internal renewal of the population.

7. There are currently in Finland approximately 100 000 persons of foreign birth, of whom over 67 000 are foreign nationals. Many measures are needed to ensure the successful integration of our foreign population as equal members of Finnish society. One feature of this concerns attitude education, in order to create wider tolerance and understanding among Finns toward people of different racial and cultural backgrounds.

8. Finland also needs to draft a policy on minorities, with a broad approach to questions concerning their status, rights and identity, and the encounter between members of the minorities and the majority. Similarly, cultural policy needs to be angled toward easing the process of adaptation by our foreign population and to promoting equity in the treatment of individuals.

9. The creation of a successful aliens policy, and the decision-making process which this requires, depend upon adequate resources for research and planning, in which international collaboration, with the aim of benefiting from experience elsewhere, forms an essential part.

I wish the Committee every success in its task of initiating this debate.

Olavi Koivukangas

KAARLE HJALMAR LEHTINEN IN MEMORIAM

Kaarle Hjalmar Lehtinen died on 29 October 1995 at the age of 103, in Finnish-American Rest Home, Florida. He was born on 27 July 1892 at Lappi in Southwestern Finland. His father was a carpenter and a tenant farmer with eight children, of which Kaarle Hjalmar was the second. He was not even twenty when he, after a couple of years of ambulatory school, left for America in 1912 — in the same year as the Titanic was wrecked.

In the beginning Kaarle Hjalmar Lehtinen worked in mining, lumbering farming and timbering, until he got a farm of his own. After twenty years in the Middle West he moved to Newport, New Hampshire, and went into real estate business buying old houses which he repaired in order to rent them. Living modestly he managed to make a considerable fortune in the course of decades.

In December 1982 Kaarle Hjalmar Lehtinen granted 100 000 dollars or over half a million Finnish mark to our Institute of Migration at Turku, Finland. In spite of his high age, 90 years, he came to Finland to distribute the gift cheque himself on the occasion arranged at the Institute of Migration. Mr. Lehtinen told that with his donation he wanted to remember his native country, and especially its research of migration. On the base of Kaarle Hjalmar Lehtinen's donation the Institute of Migration has made a fund carrying his name. Scholarships have been granted from this fund for more than ten years to support the Finnish research of migration. In spite of that the capital has increased by almost 50 per cent.

As the secret of his long life Kaarle Hjalmar Lehtinen regarded the fact that he used to walk from one place to another, whether it was summer or winter, sunshine or rain. When I for the last time went to see Kaarle Hjalmar Lehtinen, in 1991, his room-mate, an Estonian of 102 years, told me that Mr. Lehtinen had just gone for a walk into the garden. The sum of these two men's ages was more than 200 years.

Kaarle Hjalmar Lehtinen, one of the last emigrant pioneers of his generation will be missed by his daughter, Mrs. Signe Ford, and his two granddaughters with their families, other relatives and a large number of friends both in America and in Finland. His memory will last in the Institute of Migration also by his scholarship fund carrying his name.

Olavi Koivukangas

JOHN I. KOLEHMAINEN IN MEMORIAM

The most distinguished expert and scholar of recent decades on the history of the Finnish-Americans, Professor John I. Kolehmainen, died on 25 August from injuries sustained from a fall while on vacation in Ottawa, Canada.

John I. Kolehmainen was born in a Finnish immigrant family on 2 July 1910 in Conneaut, Ohio. He wrote "A History of the Finns in the Western Reserve", his thesis for the Ph.D. in 1937, on the Finnish immigrants in the Ohio region, and served as professor at Heidelberg College, Tiffin, Ohio, from 1948 to 1980.

His best known publications on the history of the Finnish community in America were "The Finns in America" (1947); "Haven in the Woods", dealing with the Finns in Wisconsin (1951, reprinted 1965); "Sow the Golden Seed", the story of the Finnish newspaper Raivaaja (1955); and "From Lake Erie's Shores to the Mahoning and Monongahela Valleys" (1977), which tells the story of the Finns of Ohio, Western Pennsylvania and West Virginia, relying partly on his own doctoral thesis of four decades earlier. In 1991, John I. Kolehmainen published his memoirs, "Remembering Bygone Days".

John I. Kolehmainen maintained close contacts with his parents' homeland. In 1956 he came as visiting Fulbright professor at the University of Helsinki, and in 1965 again, at the University of Turku, where during the 1960s an extensive program of research into Finnish emigration had been launched under the leadership of Professor Vilho Niitemaa. In 1977, John I. Kolehmainen was awarded an honorary doctorate at Turku, and he donated his extensive history and politics library to the University.

Professor John I. Kolehmainen was proud of his Finnish origins and identity. He will be sadly missed by his wife, Astrid (née Petrell), their three children and their families, other relatives and a wide circle of friends in North America, Finland, and elsewhere.

The laborers pass; the labor remains.

Olavi Koivukangas

Educated People, Migration and European Integration

Elli Heikkilä

European integration has effects on migration structure and regional development. Finnish people have had the possibility to move freely within the Nordic countries since 1950's. From the point of view of European integration the principle of free movement of people is realized and then Finnish people, too, can look for a job from the countries of the European Union. Implementation of the agreement of the European Economic Area (EEA) in the beginning of 1994 has facilitated applying for jobs in foreign countries, because the citizens of the countries which have ratified the agreement no longer need a specific work permit to work in other EEA countries. The right to move freely and the equivalence of examinations in these countries will, according to estimates, accelerate emigration from Finland to other countries in the EEA.

The common labour market within Europe has not significantly increased the mobility of the labour force within the European Union and its internal flows of labour have grown more slowly than migration between the European Union and the Third World (Lumijärvi 1990, 89). In EU countries about 2 % of labour force is from other countries of the Union. These

estimates don't take into account daily movement between adjacent districts lying either side of a national border — something which is very common. It is not expected that there will be a great deal of emigration from the countries of the European Union to Finland. Geographical location, climate, cultural differences and language have preventive effects on emigration. It has been estimated that emigration will increase, instead, from East to West in future, and this will affect Finland, which is one of the Europe's gateways to the East.

Migration of educated people

According to estimates mobility from one country to another is going to increase among the highly educated and so called key persons. There are some worries in Finland that well-educated people in particular, who have a good knowledge of languages will move away from our country. Nowadays the highly educated labour force migrates from northern and peripheral areas of Finland towards the larger centres, but with the opening of the borders it is thought that this category of the population will move more often abroad (Lappalainen 1991, 26). In particular migration of young and qualified people is predicted to grow in future. Young persons have both more and longer-lasting contacts abroad than earlier genera-

Docent, Senior Researcher Elli Heikkilä, University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Kajaani.

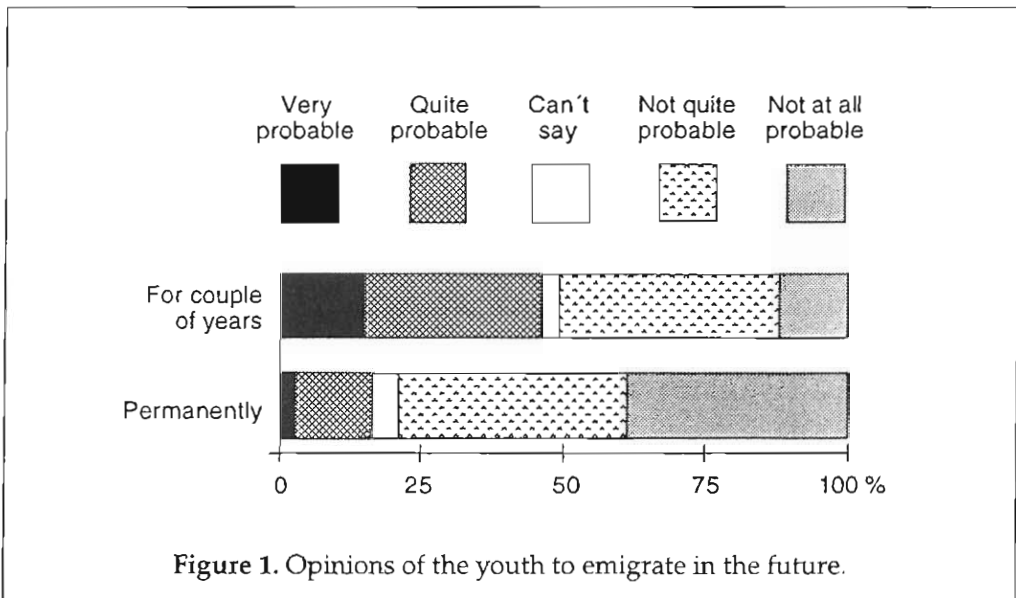
tions and because of this their propensity to migrate abroad even permanently is greater. It can be said that for this new highly educated and skilled generation the whole labour market of Europe is a reality and there will be competition between such persons among the countries of the European Union.

Like capital also human capital seeks its way into areas and duties where productivity is high and withdraws from areas where productivity is low. It has been estimated that Finland loses about 320 million FIM worth of human capital each year. The total value of human capital invested abroad is nowadays around 8–9 milliard FIM (Kärkkäinen 1993, 8, 172). It has been noticed in the analysis of the willingness of Finnish people to live, study or work in foreign countries that the greatest willingness towards internationalization was among young people (Figure 1) as well as higher clerical employees and the academically educated. There is a motivation for well-educated people to move away from Finland if the

unemployment rate is greater in our country than in destination countries. This group of the population is also more likely to migrate than are less educated people.

The internationalization of Finnish companies also contributes towards the emigration of the educated labour force. It has increased the creation of jobs for educated people in Europe and the rest of the world. Finland is a so-called net investor in the internationalization of companies, because the number of Finnish companies and their workers abroad is three times higher than the number of foreign companies and workers in Finland (Kauhanen 1993, 14).

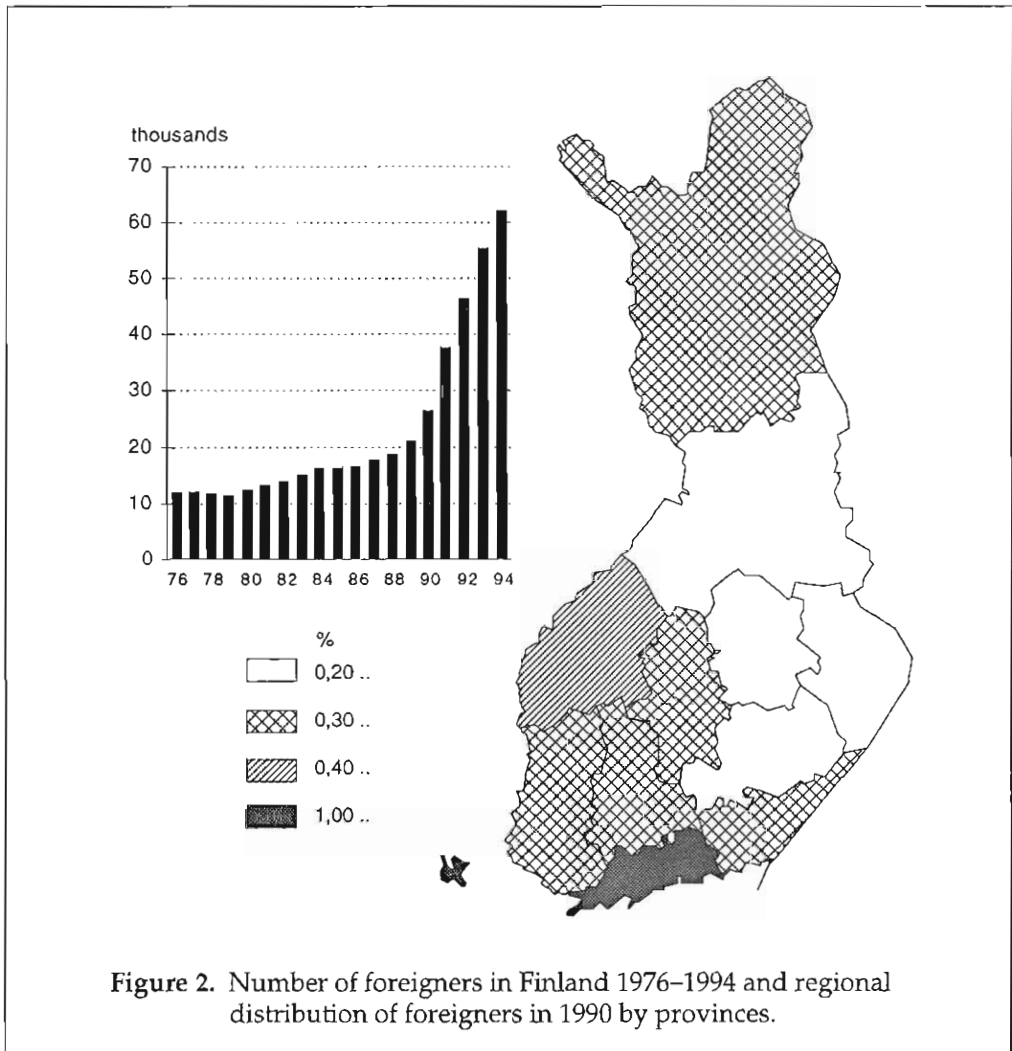
Interest towards foreign countries in Finland is also shown by the amount of student exchange. The internationalization of the universities has been defined as one of the most essential tasks for the 1990's. The greatest challenge to the universities in respect of student exchange is reciprocity. There are much more Finnish students going abroad than foreign stu-

dents in Finnish universities. In the university of Oulu, for example, 75 Erasmus-fellows went to EU countries in 1993, but only 10 foreign students came to Oulu within the same exchange programme. The main problems in coming to Finland have been the language and the high cost of living.

Lack of experience of immigration and the use of foreign labour force in Finland can cause problems in adaptation. There

were 62 012 foreigners in our country at the end of 1994, which is 1.2 % of population. The number of foreigners has grown rapidly during the last few years: in 1991 the growth was over 11 000 persons (Figure 2). Regional distribution of foreigners is quite concentrated, because half of them is living in the province of Uusimaa, which is situated in the southern part of Finland. The proportion of foreigners of the population is greatest in Åland Is-

lands (3.4 %) and in the province of Uusimaa (1 %).

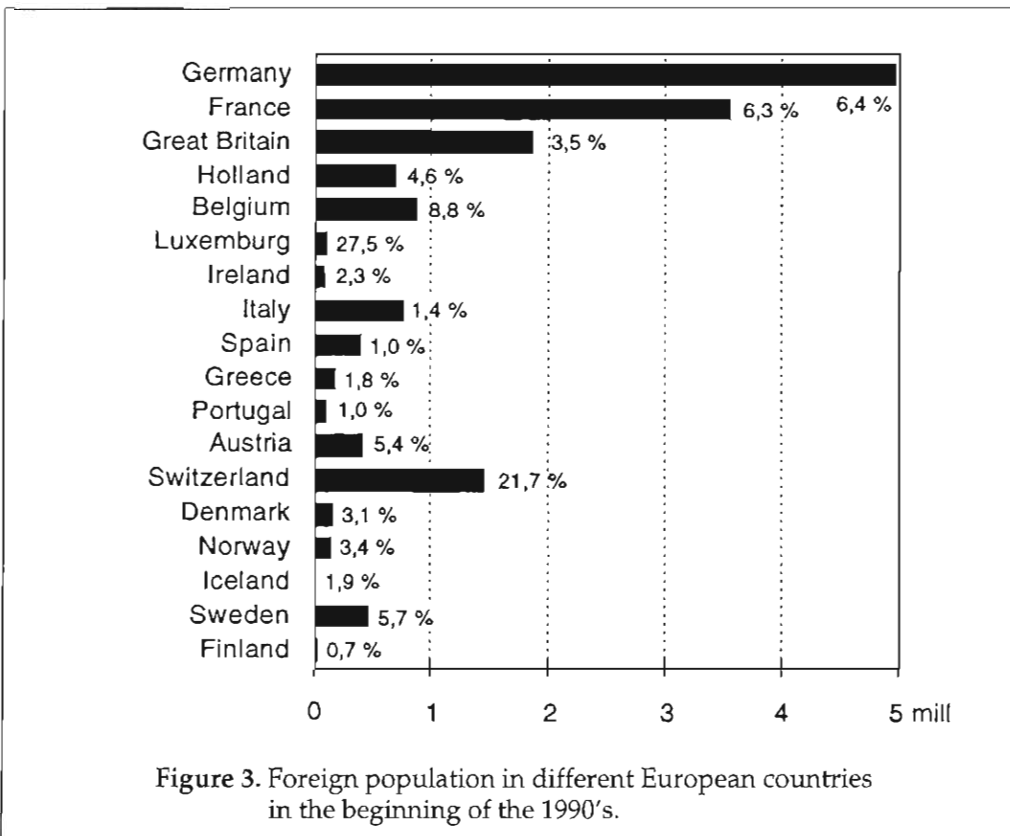
In Finland the proportion of foreigners is, however, small compared to other European countries, but it is expected to grow further in the future (Figure 3). Main part (67 %) of the foreigners in Finland is coming from other European countries, especially from former USSR. Fischer (see Penttinen 1992, 9) believes that the proportion of foreign labour within the total labour force in Finland will be up to 10 % by the beginning of 2000. This type of development brings challenges in the following areas: in education during the phase of immigration, in language education during working life, in the services of interpreters and in

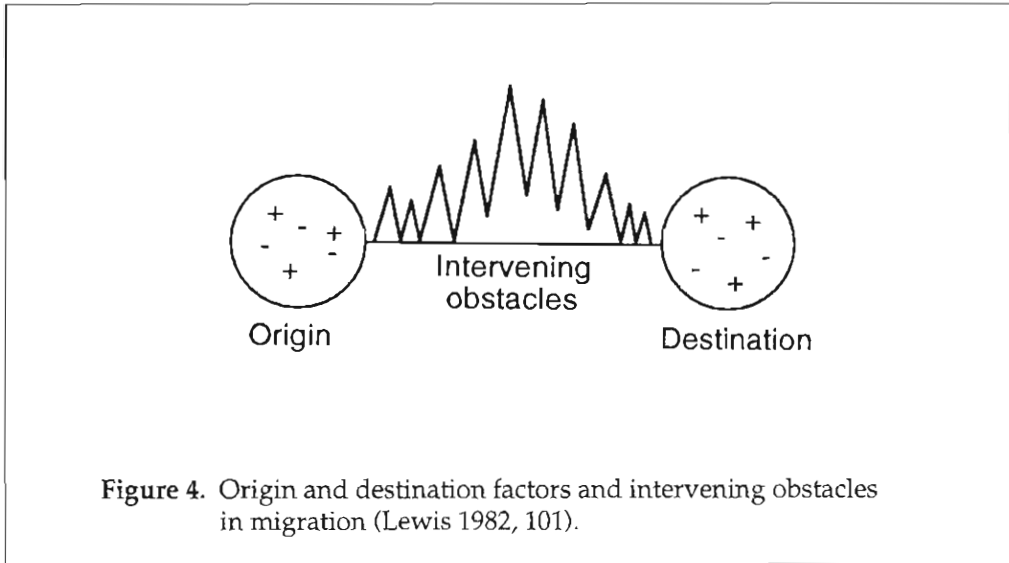
the education of foreign children and adults (Laakkonen 1992, 44).

It has been calculated that immigrants bring significant human capital to Finland. A person who is 20 years old brings to our country about 700 000 FIM, in terms of education paid for in his/her own country prior to arrival in Finland. If the immigrant has been trained as an engineer or a doctor then the gain of Finland is 3 to 4 times greater (Laakkonen 1992, 46).

Challenges to regions

The availability of an educated labour force is a very important factor for Finland and its regional development. From

the regional development point of view it is significant how regions can attract human capital and on the other hand how they can keep hold of their own human capital (Figure 4). It requires dynamism from the areas and also contacts to international networks. The competitive ability of a region will be defined in the future more and more according to the region's ability to attract people of special skill and competence. A clean and attractive environment is for many peripheral areas an important and powerful economic factor which increases their chances of becoming locations for new activities. Attracting foreign entrepreneurs with Finland's clean environment and highly educated labour force is in the long run one of the most effective development methods (see Keskuskauppakamari 1992, 10, 17).

Also discussed is the identity of a region, that is to say the image that makes a region into a "product". The new feature of European regional politics is that these regional "products" can be sold internationally. The emphasis is put on the level of competence within a region, to the po-

sition of the population in the region in relation to economic networks and finally to the infrastructure of capability. When we speak about population the most significant people are skilled professionals whose migration has an effect on the location of innovation centres (Sisäasiainministeriö, Kunta- ja aluekehitysosasto 1991).

It has been estimated that in competition between regions the winners are those, which have ability to innovate, good networks of transport and communications, a well developed infrastructure to keep the interest of the educated labour force within the region and finally wide-ranging educational opportunities to supply the new skilled labour force for the region. Migration can be seen as the movement of human capital from one region to another and at the same time it is a part of the growth process of human capital. From the innovation point of view migration has the effect of bringing new skills and abilities to the labour force (skills in work, language proficiency, possible foreign contacts) and modernization

(at the individual level an ability to take risks, courage, freedom from prejudice) which has influences on development trends in technology, entrepreneurship and internationalization (Pirhonen 1992, 25–26).

The integration process according to estimates affects concentration of economic activities and services (see Fischer 1992). Economically powerful regions would benefit the most in this process and weaker regions would be the losers in harder competition if different means of compensation were not employed and if development potentials were not improved (Koukkari 1991, 2–3, 37–38).

In the integration process the most powerful regions would be the Helsinki conurbation and certain other regional centres like Tampere, Turku and Oulu, where the infrastructures are strong enough and connections sufficiently well-developed to enable the enterprises situ-

ated in the sphere of influence of these regions to prosper in an international market (Mella 1991, 141).

It can be difficult to get a skilled labour force in some regions because of the increasing ease of mobility. Migration can draw away the educated labour force from less developed regions. If regions which have a large labour force and a high rate of unemployment don't manage to create new jobs migration can get a new development trend. In population and labour force forecasts regional differences in development trends are great: in less developed regions there will be a growth in the size of available workforce whereas more developed parts of the European Union face a decline in population growth and population age structure is ageing (Lumijärvi 1990, 29–31). Rapid population ageing in Western Europe causes a demand for a younger labour force (see Karjalainen 1993; Lutz 1993).

Summary

European integration has effects on migration structure and regional development. There are some worries in Finland that well-educated people, in particular, who have a good knowledge of languages will move away from our country.

Nowadays the highly educated labour force migrates from northern and peripheral areas of Finland towards the larger centres, but with the opening of the borders it is thought that this category of the population will move more often abroad. It is said that for educated people the whole labour market of Europe is a reality and there will be competition between such persons among the countries of the European Union.

The availability of an educated labour force is a very important factor for Finland and

its regional development. Like capital also human capital seeks its way into areas and duties where productivity is high and withdraws from areas where it is low.

From the regional development point of view it is significant how regions can attract human capital and on the other hand how they can keep hold of their own human capital. It requires dynamism from the areas and also contacts to international networks.

Also discussed is the identity of a region i.e. the image that makes a region into a "product". The new feature of European regional politics is that these regional "products" can be sold internationally. When we speak about population the most significant people are skilled professionals whose migration has an effect on the location of innovation centres.

Literature

- Fischer, Peter A.** (1992). Labour Migration Policies and Economic Integration. Valtion Taloudellinen Tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 26. 70 p. Helsinki.
- Karjalainen, Elli** (1993). Väestön ikääntyminen alueellisena ilmiönä Suomessa (Summary: Population ageing as a regional phenomenon in Finland). University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports 111. 142 p.
- Kauhanen, Juhani** (1993). Henkilöstöjohtaminen kansainvälistyvässä yrityksessä. Fintra-julkaisu 97. 103 p.
- Keskuskauppakamari** (1992). Alueiden mahdollisuudet muuttuvassa Euroopassa. 18 p. Helsinki.
- Koukkari, Keijo** (1991). Euroopan yhteisön aluepolitiikka ja siihen vaikuttaneet tekijät. Eurooppa-Instituutti, Julkaisuja 4/91. 116 p. Turku.
- Kärkkäinen, Eero** (1993). Aivovuoto — yksilön voitto, yhteiskunnan tappio? Lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos.
- Laakkonen, Risto** (1992). Tarvitseeko Suomi työmarkkinoillaan siirtolaisia. In Vuohelainen, Raisa (ed.): Eurooppalaisella torilla, 41–47. Porvoo.
- Lappalainen, Vesa** (1991). EY-integraation alueelliset vaikutukset Suomen teollisuuteen. Sisäasiainministeriö, Kunta- ja aluekehitysosasto, Moniste 2. 82 p.
- Lewis, G. J.** (1982). Human migration. 220 p. London.
- Lumijärvi, Tarja** (1990). Euroopan yhdentymisen vaikutukset aluekehitykseen. 101 p. Helsinki.
- Lutz, Wolfgang** (1993). The future of international migration. In Cliquet, R. (ed.): The Future of Europe's Population: A Scenario Approach. Council of Europe.
- Mella, Ilkka** (1991). Euroopan integraation heijastukset muuttoliikkeeseen. In Koivukangas, Olavi, Raimo Narjus & Timo Virtanen (eds.): Muuttoliikesymposium 1990, 137–141. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 15.
- Penttinen, Markus** (1992). Suomen ja Sveitsin siirtolaispolitiikalla opittavaa toisistaan. Työelämä 2/1992, 9.
- Pirhonen, Antti** (1992). Karu Kainuu vai vetävä ura? Kainuun työvoimapiiri. 39 p. Kajaani.
- Suomen alueellinen uusiutumisstrategia** (1991). Sisäasiainministeriö, Kunta- ja aluekehitysosasto. Moniste 18. 158 p. Helsinki.

The article is based on a paper presented in the Regional Studies Association's (RSA) conference "Regional Futures: Past and Present, East and West", 6.–9.5.1995, Gothenburg, Sweden.

Kieli on avain ja lukko

Äidinkielen, maailmankatsomuksen ja kulttuurin säilyttämisen merkitys ja oikeutus

Reetta Toivanen

Uskontotieteen alaan kuuluvassa filosofian lisensiaatin tutkielmassani tarkastelin kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oman äidinkielen, uskonnon ja kulttuurin säilyttämisen merkitystä, oikeutusta ja mahdollisuuksia suomalaisessa ja saksalaisessa yhteiskunnassa. Aineistoni valossa totean, että oma kieli, maailmankatsomus ja kulttuuri toimivat identiteetin rakentamisen erityisinä voimavaroina. Vahva ja myönteinen kulttuuri-identiteetti merkitsee, että vähemmistöön kuuluminen ei ole lapselle häpeän vaan rikkauten lähde valtaväestön hallitsemassa yhteiskunnassa.

Maailmankatsomuksen ja kulttuurin ylläpitäminen muuttuvassa tilanteessa on maahanmuuttajalapsille merkityksellistä: näiden varassa lapsi rakentaa positiivisen identiteetin ja säilyttää tärkeän emotionaalisen suhteen vanhempiinsa. Myönteinen suhtautuminen omaan kulttuuriperintöön antaa lapselle periaatteellisen mahdollisuuden integroitua uuteen yhteiskuntaan hävittämättä sitä, mikä hänelle on tärkeää.

Vähemmistöön kuuluvan lapsen omalla äidinkielellä on tärkeä tehtävä identiteetin kehityksessä. Pieneen kieli- ja kulttuuri-ryhmään kuuluvalle nuorelle ainoa in-

tegraatioon johtava keino saavuttaa positiivinen identiteetti on tulla kaksikieliseksi ja -kulttuuriseksi, jolloin yhteys äidinkielen ja uuden kielen sekä toisaalta kodin arvomaailman ja enemmistöyhteiskunnan arvomaailman välillä ei katkea. Kun tasapaino kahden kielen ja kulttuurin välillä on saavutettu, on heidän tulevaisuudessa periaatteessa mahdollista valita omien lastensa kohdalla joko jatkuva kaksikielisyys tai vapaaehtoinen äidinkielen vaihto. Varsinkin maahanmuuttajille, jotka poikkeavat ulkonäöltään enemmistöstä, on tärkeää saada positiivinen suhde alkuperäänsä.

Kiinnostavaa on nimenomaan kulttuurin ja siihen nivoutuvan maailmankatsomuksen/uskonnon merkitys vähemmistö-identiteetin rakennusosina. Uskonolla näyttää olevan erityinen osuus kulttuuri-identiteetin tasapainoisessa kehityksessä. Uskonto saa akkulturaatiotilanteessa identiteettiä oikeuttavan tehtävän — toisin sanoen tilanteessa, jossa yksilö/ryhmä kokee identiteettinsä enemmistöyhteiskunnan taholta uhatuksi, toimii uskonto minäkuvan vahvistajana ja vähemmistöidentiteetin oikeuttajana. Monille maahanmuuttajille uskonnon merkitys korostuu uudessa maassa. Näkyvän uskonnollisuuden kautta vähemmistöryhmä voi osoittaa enemmistölle assimilaation rajoja, ja voitaten varjella sitä, mikä heidän identiteetilleen on kaikkein tärkeintä.

Avain kulttuurin ja maailmankatsomuksen/uskonnon säilymiseen osana

FL Reetta Toivanen, Helsingin yliopisto, uskontotieteen laitos, jatkaa opintojaan Saksassa (Humboldt-Universität zu Berlin).

yksilön identiteettiä on kieli. Kielen avulla uskontoa ja kulttuuria säilytetään ja uusitaan, samalla uskonnon ja kulttuurin avulla tätä identiteetin säilyttämistä tai uusimisprosessia oikeutetaan. Uskonnon, kulttuurin ja kielen suhde ei ole yksiselitteinen. Voimme kuitenkin todeta, että niillä on tietty keskinäinen riippuvuussuhde, joka todellistuu identiteetissä. Kieli ja uskonto ovat erityisen tärkeitä identiteetin tunnusmerkkejä, sillä ne sisäistetään jo varhaisessa sosialisatiossa.

Oikeus positiiviseen identiteettiin

Myöhemmässä sosiaalisessa kanssakäymisessä yksilö oppii ymmärtämään ympäristön arvostuksen hänen kieltään ja uskontoaan kohtaan. Vaikka arvostus olisi alhaista, voi yksilö omassa ryhmässään aktivoitua vaatimaan sosiaalisen ympäristön hyväksyntää. Tässä prosessissa korostuu yksilön/ryhmän pyrkimys oikeuttaa ja vakauttaa identiteettinsä.

Positiivinen identiteetti vaatii siis positiivista suhdetta uskontoon, kulttuuriin ja kieleen. Samalla ne toimivat sosiaalisen ja etnisen identiteetin voimanlähteinä ja vahvistajina muutostilanteissa. Tältä pohjalta voidaan todeta, että kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oman äidinkielen, uskonnon/maailmankatsomuksen sekä kulttuurin jatkuvuus (mikä ei sulje pois kulttuurin muutoksia) mahdollistaa tasa-painoisen identiteetin muodostuksen ja sitä kautta valmiuden integraatioon.

Kielen, uskonnon ja kulttuurin lisäksi oli erityisenä kiinnostukseni kohteena vähemmistöjen oman identiteetin rakentamisen oikeutus Euroopassa, jossa eri kulttuurit yhä vahvemmin kohtaavat. Sitten tarkastelin, miten yhteiskunta puolestaan tukee vähemmistöjensä mahdollisuuksia integraatioon.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Eurooppaa koskevat, ihmisoikeuk-

sia sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjä käsittelevät asiakirjat velvoittavat suojaamaan kaikkia maassa asuvia henkilöitä. Oikeus omaan kieleen, maailmankatsomukseen ja kulttuuriin on harvinaisen selvä: niin eurooppalaisissa kuin kansainvälisemmissäkin sopimuksissa vahvistetaan kaikkien ihmisten tasavertaiset oikeudet sekä kaikkien kielten, uskontojen ja kulttuurien samanarvoisuus.

Kansainvälisten oikeuksien toteutumista ja vähemmistöjen integraation mahdollistamista voidaan tarkastella valtioiden näkökulmasta. Valtio on se instituutio, joka säätelee lakien ja säädösten avulla kansalaisten asemaa ja yleisten ihmisoikeussopimusten toteutumista yhteiskunnassa. Siirtolais-, pakolais- ja muiden vähemmistölasten identiteetin kehittymistä voidaan tarkastella yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tätä vuorovaikutusta säätelee valtio virallisen vähemmistöpolitiikkansa avulla. Kunkin valtion politiikasta riippuu, annetaanko vieraskieliselle lapselle mahdollisuus kehittyä kaksikieliseksi ja/tai säilyttää perheensä kulttuuriperintö suomalaisen kulttuurin rinnalla.

Vähemmistöpolitiikalla tasa-arvoa

Valtion ja vähemmistöjen suhde on monitasoinen. Idealistisella tasolla valtion vähemmistöpolitiikan katsotaan toteuttavan kansainvälisten sopimusten vaatimukset. Nämä ilmenevät kirjattuina tavoitteina ja ohjelmina vähemmistökielien, kulttuurien ja uskontojen hyväksymiseksi. Lisäksi yhteiskunnalla on piilotavoitteena valtaenemmistön aseman säilyttäminen poliittisilla, sivistyneillä keinoilla.

Vähemmistöjen asema valtiossa voi vaihdella ryhmästä toiseen. Kun yksi ryhmä katsotaan yhteiskuntaa rikastavaksi, voi toinen ryhmä olla ennemminkin uhka

valtaenemmistölle. Suomen ääneenlauttu tavoite on kehittää Suomea monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi, jolloin sulautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on kaikille avoin, mutta ei kenellekään pakollinen. Tähän tavoitteeseen ei kuitenkaan pyritä poliittisessa konsensuksessa, vaan ennemminkin melko ristiriitaista tietä. Suomen allekirjoittamat tavoitteet eivät ole selkeästi löydettävissä Suomen harjoittamasta käytännöstä ja politiikasta.

Olen erikseen käsitellyt siirtolaisuus- ja pakolaispolitiikkaamme osoittaakseni sen olevan melko epäselkeä, ja että sen selkeyttäminen on tarpeellista, jotta maahanmuuttajien oikeudet toteutuisivat. Valtion vähemmistöihin kohdistama kieli- ja koulutuspolitiikka voi johtaa integraatioon, ja siten estää yhteiskunnallisen "vähemmistöalaluokan" muodostumisen.

Suomen vähemmistöihin kohdistuvaa politiikkaa vaivaa tavoitteiden ristiriitaisuus — vrt. pyrkimys monikulttuurisuuteen, tuloksena kuitenkin eristäminen (saamelaiset) tai assimilaation vaatimukset ja samalla integraation estäminen (romanit ja maahanmuuttajat). Suomella ei toistaiseksi ole virallista ulkomaalaispolitiikkaa, jonka avulla integraatioon pitkäjänteisesti tähdättäisiin.

Vähemmistöjen tasa-arvoisuutta vaativat kansainväliset sopimukset asettavat uusia haasteita valtiolle: vähemmistöjen oikeuksien turvaaminen merkitsee poliittisen demokratian vaatiman tasa-arvoisuuden toteutumista maassa asuvien eri ihmisryhmien kesken. Kun tasa-arvoisuuteen eri kulttuuriryhmien välillä ei olla päästy, voidaan tämän tulkita merkitsevän demokratian heikkenemistä, josta olisi syytä avoimesti keskustella.

Vieraskielisten lasten koulutuksesta

Perheen merkitys kielelliseen ja/tai kulttuuriseen vähemmistöön kuuluvan lap-

sen kielen säilymiselle on huomattava. Perheen tueksi suomalainen yhteiskunta on katsonut aiheelliseksi tarjota oman äidinkielen opetusta ja lisäksi muuta tukevaa opetusta koululaitoksen piirissä. Opetussuunnitelman perusteet antavat kuvan hyvin avaramielisestä suhtautumisesta muihin kieliin ja kulttuureihin suomalaisissa kouluissa. Käytännössä opetuksen tarjonta on poliittis-taloudellisesti hyvin epävakaa pohjalla.

Suomessa vanhastaan puhutuista kielistä ruotsin kieli nauttii valtion aktiivista suojaa. Saamenkielisten yhteiskunnallinen asema on vähitellen parantunut, kuitenkin lähinnä vain saamelaisten kotiseutualueella.

Opetussuunnitelman perusteet korostavat oman äidinkielen opiskelun ja oman kulttuurin tuntemuksen merkitystä kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden identiteetin vahvistajina. Varsinkin maahanmuuttajien kohdalla oman äidinkielen opetuksen avulla halutaan estää sukupolvien välisen kuilun synty ja vahvistaa lapsen itsetuntoa. Kaikki maahanmuuttajat eivät kuitenkaan osallistu opetukseen — varsinkaan pienille, hajallaan asuville ryhmille opetusta ei voida taata. Opetuksen tarjoaminen riippuu taloudellisista suhdanteista ja päättäjien priorisoinneista.

Tällä hetkellä Suomi on hyvinkin aktiivinen koulutuksen alalla. Työni tekemistä rikastuttivat useat uudet, varsinkin koululainsäädännön muuttamista koskevat ehdotukset. Väittäisin uudistusten ilmapiiirin johtuvan ainakin osittain Euroopan unioniin liittymisen huumasta sekä vahvasta halusta osoittaa, että meillä asiat ovat hyvässä järjestyksessä. Tämä kaikki on tietenkin myönteistä.

Periaatteessa Suomen koululaitos suhtautuu myönteisesti pientenkin kieli- ja kulttuuriryhmien tukemiseen. Suomen virallinen kaksikielisyyspolitiikka on

kansainvälisesti arvostettu esimerkki. Omien vähemmistöjen (erityisesti saamelaiden) kohdalla on todettu, että pienten kieli- ja kulttuuriryhmien valtiollinen tukeminen on pitkällä tähtäimellä yhteiskuntaa rikastuttavaa ja sosiaalista rauhaa tukevaa.

Monikulttuurisen koulun avain on kieli- ja kulttuurivähemmistöjen omien kielten ja kulttuurien opiskelun mahdollistaminen. Tämän takaaminen on mahdollista pitkäjänteisen koulutuspoliittisen suunnittelun avulla. Avainasemassa on oman kielen, uskonnon ja kulttuurin opiskelu, ja siten avainhenkilöinä ovat kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oman äidinkielen opettajat. Uusi koululainsäädäntö auttaa hyväksymään Suomen monikielisenä ja -kulttuurisena maana.

Oman kielen opettajien haastattelut

Työni empiirinen aineisto pohjautui vieraskielisten lasten oman äidinkielen opettajien ja opetuksen suunnittelussa mukana olleiden viranomaisten haastatteluihin. Tätä aineistoa analysoivassa luvussa pohdin, miten kyseiset opettajat ammatinsa asiantuntijoina näkevät virallisen työnkuvansa odotusten ja käytännön resurssien yhteenlankeavuuden. Toisaalta selvitin viranomaisten haastattelujen pohjalta sitä, miksi käytäntö kouluissa oli niin kaukana kirjatuista ihanteista.

Sekä yhteiskunta että perhe, kumpikin omista syistään, jättävät näiden opettajien harteille valtavan taakan: lasten oman äidinkielen kehittämisen (joissain tapauksissa jopa säilyttämisen) sekä kypsän kulttuuri-identiteetin tukemisen. Opettajat toimivat tärkeinä tukihenkilöinä ja kulttuurien ja kielten välisinä tulkkeina sekä suomalaisille opettajille että kieli- ja kulttuurivähemmistöille. Huolimatta tästä laaja-alaisesta ja vaikeasta työstä, heidän edellytyksensä työn suorittamiseen

ovat melko heikot. He opettavat kutakin ryhmää korkeintaan kaksi tuntia viikossa, heillä ei ole kunnollista oppimateriaalia eikä opastusta suomalaisessa koululaitoksessa toimimiseen. Heidän opettajastatuksensa on heikompi kuin suomalaisen opettajien.

Kaikki haastatellut opettajat, sekä muut tapaamani opettajat, painottivat oman opiskelunsa tärkeyttä. He haluavat kouluttautua ja tulla siten opettajiksi, joilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin suomalaisilla työtovereillaan. He kaipaavat yhteyttä suomalaisiin opettajiin, ja haluavat tehdä yhteistyötä, jotta heidän oppiaineensa tukisi oppilaiden muuta koulunkäyntiä.

Lähtömaassaan opettajan koulutuksen saaneiden maahanmuuttajalasten opettajien mielestä Suomen oloihin sovelletun oppimateriaalin luominen on erittäin tärkeää, koska koulutusta ei voi siirtää maasta toiseen ongelmitta. Nämä opettajat tarvitsevat tietoa suomalaisesta koulusta ja opetussuunnitelmasta ja sen toteutuksesta. Heidän mielestään vieraskielisten lasten äidinkielen opetussuunnitelman perusteet olisi syytä luoda siten, että äidinkielen opetus tähtäisi tavoitteiltaan samaan kuin koulun muu opetus, jotta oma äidinkieli voisi koulussa olla oma ainekokonaisuutensa.

Uskonnon ja kulttuurin säilyttäminen on tärkeä osa kielen säilymistä. Kieli ei säily täysin irti kontekstistaan, mutta ajanpuutteen vuoksi esimerkiksi uskonnon ja kulttuurin laajempi opettaminen on lähes mahdotonta. Koulun uskonnon-tuntien aikana vieraskieliset lapset opiskelevat yleensä suomen kieltä. Lasten vanhemmillakaan ei usein ole aikaa tai kykyä opettaa uskontoa ja kulttuuria kotona. Lapset vieraantuvat nopeasti vanhempiensa maailmankatsomuksesta ja perinteestä enemmistökulttuurin tulvies- sa kaikkialla. Valitettavasti tämä vieraan-

tuminen harvemmin on myönteistä edes assimilaatiohakuisen enemmistöyhteiskunnan näkökulmasta. Opettajat eivät kykene kahden oppitunnin aikana syvempään uskonnon tai kulttuurin opetukseen. Tämä tehtävä on jäänyt Kesäluokioseuran kieli- ja kulttuurileireille tai kulttuuriyhdistyksille, joihin kaikilla oppilailta ei ole mahdollisuuksia osallistua.

Haastatteluaineiston perusteella on selvästi nähtävissä, että oman äidinkielen opettaja on sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöille että suomalaisille tärkeä avainhenkilö. Heidän työnsä anti on koulun tekeminen inhimilliseksi opiskelupaikaksi lapsille, joille suomalainen yhteiskunta on vieras.

Viranomaisten haastattelut

Viranomaiset näkivät kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oman kielen ja kulttuurin tukemisen koulussa tärkeänä. Yhtäältä haastateltavat esittivät, että oman kielen ja kulttuurin opetus tukee itsetuntoa ja sitä kautta koulumenestystä yleensä, toisaalta korostui oman äidinkielen osaamisen välinearvo: sen nähdään olevan pohja suomen kielen oppimiselle. Vähemmistöjen uskontojen opettamiseen kouluissa suhtauduttiin periaatteessa myönteisesti, vaikka toisaalta haastateltujen mielestä uskonnon opetuksesta "voisivat vanhemmatkin huolehtia".

Opetussuunnitelman perusteiden hahmottelema oman äidinkielen opetus tähtää siihen, että vieraskielisistä oppilaista tulee kaksikielisiä ja -kulttuurisia. Kysyin, ovatko määräykset ja tavoitteet viranomaisten mielestä realistisia ja tukitoimet riittäviä. Haastateltavat eivät pitäneet tavoitteita täysin toteutettavissaolevina. Vaikeuksina nähdään varojen puute tai niiden sijoittaminen muuhun opetukseen. Pakolaisten hajasijoittaminen tekee opetuksen tarjoamisesta hankalaa. Yleisesti-

kin pienten kieliryhmien äidinkielen opetuksen järjestäminen on kallista ja vaikeaa.

Opetushallitus, joka on yhteydessä oman äidinkielen opettajiin lähinnä kuntien välityksellä, on järjestänyt heille koulutusta, jolla pyritään tukemaan oppilaiden oman äidinkielen opetusta. Toisaalta koulutusohjelman aikana käsitellään niitä ongelmia, joita opettajilla on suomalaisessa koulussa. Ensimmäinen 19 opintoviikon koulutuksen saanut ryhmä sai opintonsa päätökseen syksyllä 1994.

Kouluhallinnon hajauttamisen vaikutuksesta vieraskielisten lasten koulutukselliseen asemaan ei vielä voida tehdä syvempiä johtopäätöksiä. Haastatellut korostavat yleisen asenneilmapiirin merkitystä: jos kansalaiset hyväksyvät kieli- ja kulttuurivähemmistöt, sekä näiden ryhmien koulutukselliset erityistarpeet, ovat monet myönteiset muutokset mahdollisia. Koulukokeiluissa kaivataan enemmän tutkimusta oman koulumme tarpeiden kartoittamiseksi sekä kansainvälistä yhteistyötä.

Näiden aineistojen perusteella voidaan todeta, että kieli- ja kulttuurivähemmistöryhmien omilla kielillä, uskonnoilla ja kulttuureilla ei suomalaisessa koulujärjestelmässä ole itseisarvoa. Oman äidinkielen opettamisella ei viranomaistenkaan näkökulmasta tähdätä hyvään oman kielen osaamiseen ja oman uskonnon ja kulttuurin tuntemukseen, vaan enemminkin opetuksen tarjoamisen syy tuntuu olevan, että tämän kautta lapset sopeutuvat nopeammin ja kivuttomammin suomalaiseen kouluun ja yhteiskuntaan.

Viranomaiset ovat tietoisia oman äidinkielen opettajien työtä koskevista vaikeuksista. Jotta tavoitteet voisivat tasa-arvoisemmin toteutua, tulisi siis lainsäädäntöä muuttaa ja opetuksen asema vaikiinnuttaa.

Varsinkin maahanmuuttajakeskustelussa voidaan huomata, että yhteiskunta

näkee maahanmuuttajien koulutuksen kieli-ongelmana ja/tai kulttuuriongelmana. Ongelman ratkaisuna nähdään oman kielen ja kulttuurin opettaminen maahanmuuttajalapsille, jotta heistä tulisi integroituneita kaksikielisiä ja -kulttuurisia kansalaisia.

Mielestäni uusi kieli tai kulttuuri sinänsä eivät tuota lapselle vaikeuksia. Maahanmuuton taakse kätkeytyy monenlaisia muita ristiriitoja ja ongelmia, joita ei tulisi unohtaa, kun keskustellaan maahanmuuttajista ja heidän integroitumisestaan. Voisin olettaa, että kieli- ja kulttuuriristiriidat tulevat paremmin ymmärretyiksi, kun otetaan huomioon ne yhteiskunnalliset ehdot, joiden keskellä kieli- ja kulttuurivähemmistöt pyrkivät säilyttämään omaa identiteettiään. Ehdot määritellään poliittisesti ja taloudellisesti, kuten edellä on todettu. Toisin sanoen, valtion harjoittama politiikka ja yhteiskunnan taloudellinen tilanne sekä päättäjien priorisointi ovat merkittäviä tekijöitä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen elinehtoja säädeltäessä.

Ehkä todellinen ongelma on kuitenkin suomalainen kouluympäristö lähinnä siksi, että se tuntuu monesta vähemmistölapsesta oudolta ja turvattomalta. Tärkeintä on, että oman äidinkielen opettajat pyrkivät tekemään suomalaisesta koulusta turvallisemman oppimisympäristön vähemmistölapselle. Juuri tämän turvallisuudentunteen kautta luodaan oppilaalle hyvät mahdollisuudet selviytyä valtakulttuurissa ja hyväksyä se osaksi omaa elämäänsä ilman itsetunnon menetystä.

Saksan opetusjärjestelyt

Työhöni sisältyi myös pienehkö vertailu, jossa selvitin Hessenissä, Saksassa, vieraskielisten oppilaiden koulutusjärjestelyjä.

Tarkastelin tältä osin Saksan opetusjärjestelyjen kehitystä, tavoitteita ja käytäntöä. Pyrin myös vertailemaan Saksan ja Suomen järjestelyjä.

Maahanmuuttajamaa Saksa osoittautui varsin sopivaksi vertailukohteeksi. Saksassa on noin 40 vuoden kokemus vieraskielisten lasten äidinkielen ja kulttuurin opetuksesta. Oppimalla toisista maista Suomi voi säästää itseään kalliiksi tulevilta virheiltiltä. Saksa on edennyt melkein samaa 'reittiä' vieraskielisten lasten opetuksen järjestelyissä kuin Suomi on nyt kulkemassa. Maahanmuutto Saksaan alkoi ennen kuin maalla oli ulkomaalaislakia. Kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia ei ole taattu lailla vaan erilaisilla säädöksillä ja asetuksilla.

Saksan hajautettu kouluhallinto vaikeuttaa selvästi vähemmistökielien ja kulttuurien opetusta. Saksan yhdistyttyä ovat selvään vähemmistöasemaan jäämässä ne osavaltiot, jotka ovat huolehtineet itse vieraskielisten lasten äidinkielen opetuksesta ja olleet suhteellisen tehokkaasti mukana uudistamassa ja kehittämässä opetusta.

Suomessa on meneillään kouluhallinnon hajauttaminen. Tässä vaiheessa on varsin sopivaa punnita, miten hallinnon hajautus vaikuttaa vähemmistöjen koulutukselliseen asemaan. Saksassa maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin opetuksen järjestäminen riippuu osavaltiosta. Kaikilla kieli- ja kulttuuriryhmillä ei siis ole yhtäläisiä koulutuksellisia oikeuksia. Tämäntyyppiset ongelmat voitaisiin Suomessa välttää muun muassa sillä, että lainsäädännön avulla kunnat velvoitettaisiin takaamaan kaikille oppilailleen yhtäläiset oikeudet.

Saksassa työskentelevien vieraskielisten lasten äidinkielen opettajien työ on hyvin vaativaa. He pyrkivät työssään opettamaan kieltä ja kulttuuria, mutta samalla he toimivat oppilaiden tukena sak-

salaisessa koulussa. Opettajat eivät saa riittävästi koulutusta opetussuunnitelmaehdotuksien monikulttuuristen tavoitteiden toteuttamiseen. Tämä pätee myös Suomessa.

Saksassa toimivat opettajat ovat saaneet koulutuksensa lähtömaassaan ja ovat osittain lähtömaan palkkaamia. Nämä seikat ovat osoittautuneet erittäin ongelmalliseksi. Muutamat osavaltiot ovat ryhtyneet järjestämään vieraskielisten lasten kielen ja kulttuurin opettajille koulutusta, sillä koulutus tulomaassa parantaa opettajien asemaa ja oppiaineen statusta.

Saksan vertailuaineiston perusteella voidaan todeta, että kouluhallinnon hajautuksen seurauksena kieli- ja kulttuurivähemmistöjen koulutuksellinen asema saattaa heikentyä. Jos kunta (Saksan tapauksessa osavaltio) voi valita, tarjoako se maahanmuuttajille oman äidinkielen ja kulttuurin opetusta, on vaarana (vaikka valtio rahoittaisikin opetuksen), että vähemmistöihin kuuluvien oppilaiden oikeus oman kielen opiskeluun vaihtelee kuntakohtaisesti. Opetusvastuun siirtäminen maahanmuuttajien lähtömaille puolestaan lisää vieraskielisten eristäytymistä yhteiskunnassa.

Huolimatta siitä, että äidinkielen ja kulttuurin opetus vieraskielisille lapsille on Saksassa tunnustettu ratkaisevan tärkeäksi oppiaineeksi, näyttää siltä, ettei sen asema saksalaisessa koululaitoksessa parane ainakaan lähivuosina. Uskonnon ja kulttuurin opetus vähemmistöille on herättänyt Saksassa osittain rajujakin vastalauseita saksalaiselta enemmistöltä. Tällaisena hyvinvointivaltion kriisiaikana nousevat esiin ulkomaalaisvastaiset voimat kääntäen yleistä mielipidettä uudistussuunnitelmia vastaan. Vähemmistöjen itsetunnon vahvistuminen ja oman kulttuuri-identiteetin näyttäminen (esim. turkkilaiset Saksassa) herättää osassa kansalaisia pelkoa. Moskeijan minareetin

nousu kilpajlemaan korkeudesta kirkon kellotapuln kanssa saa monet tuntemaan itsensä enemmistönä uhatuksi. Monikulttuurisuuteen piiloutuu paljon pelkoja, ennakkoluuloja ja vihaa, joita yhteiskunnan on noustava kontrolloimaan.

Suomessakin ulkomaalaisvastaisuus ja suvaitsemattomuus ovat uudessa nousussa, kuten Osmo Virrankosken (1994) väitöskirja "Muukalaisuuden kohtaaminen peruskoulun päättöluokalla" osoittaa. Suomessa on onneksi huomattu muukalaisvastaisuuden vaarat ja lähdetty mm. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan toimesta kampanjoi- maan suvaitsevan Suomen puolesta. Tässä ohjelmassa olisi syytä kiinnittää huomiota, ei vain vieraskielisten ja suomalaisten lasten suhteisiin, vaan myös vähemmistöjen oman äidinkielen opettajien ja muiden suomalaisten opettajien suhteisiin. Yhteiskunnan suvaitsevaisuuskasvatus voi alkaa koulussa: oppia ymmärtämään omassa koulussa vallitsevaa kulttuurista erilaisuutta rikkautena.

EU:n vaikutukset koulupolitiikkaan

Euroopan maissa on asetettu kaksi tavoitetta: tasavertaiset mahdollisuudet ja kulttuurien samanarvoisuus. Saksan esimerkin avulla on kiintoisaa pohtia koko Euroopan vähemmistöjen tulevaisuutta. Euroopan unioni voi olla se taso, jolla vähemmistöjen ongelmia ja perussoikeuksia ryhdytään vaalimaan.

Euroopan unioni pyrkii yhdistämään koulutussuunnitteluaan. Koulujen tulee tulevaisuudessa panostaa kielten opetukseen ja monikulttuuriseen kasvatukseen. Koulun tehtävä on kasvattaa oppilaista heterogeenisen ja monikulttuurisen Euroopan kansalaisia, joilla olisi tulevaisuudessa parempi valmius toimia eri aloilla eri maissa kuin yksikielisillä ja -kulttuuri- silla vanhemmillaan.

Saksa on ollut varsin aktiivisesti vaikuttamassa Euroopan unionin koulutuspolitiikkaan. Kieli- ja kulttuurivähemmistöjen koulutukseen halutaan Euroopan unionin tasolla ottaa voimakkaammin kantaa, sillä oletuksena on, että muuttoliike nimenomaan Euroopan sisällä kasvaa ja muuttuu samalla nopeam-
tempoisemmaksi.

Suomen vieraskielisten lasten koulutukseen ei Euroopan unioniin liittyminen ole tuonut mitään radikaaleja muutoksia. Se antaa kuitenkin Suomelle mahdollisuuden päästä vaikuttamaan Euroopan koulutuspolitiikkaan. Kun Ruotsi ja Suomi ovat Euroopan unionin jäseniä, on oletettavaa, että pohjoismaisella tietotaidolla näissä kysymyksissä tulee olemaan kysyntää ja siten myös mahdollisuus vaikuttaa vähemmistöpoliittisiin näkököhtiin koulutuksen osalta.

Ehkä merkittävin muutos Suomelle Euroopan integraatiossa on se, että koululaitoksen ylläpitäminen tulee olemaan vapaa kansalaisoikeus; mikä tulee kasvattamaan varmasti Suomessakin koulumuotojen kirjoa. Euroopan integraation myötä on Suomessakin painotettu eurooppalaisuutta kaikilla yhteiskunnan tasoilla. On kuitenkin muistettava, että maahanmuuttajia tulee myös muualta kuin Euroopan alueilta. Suomen kulttuurin tulevaisuus on sama kuin menneisyyskin: idän ja lännen välissä.

Mahdollisuus valita

Ensimmäinen kaksikielinen sukupolvi on nimenomaan se sukupolvi, joka päättää opettaako se jälkeläisilleen yhden vai kaksi kieltä. Tällöin myös valitaan tie integraation, assimilaation ja segregaaion välillä. Yhteiskunnan tulisi tarjota erityistä tukea tässä vaiheessa oleville kansalai-

silleen, jotta kielen todellinen valinta mahdollistuisi.

Kielenvaihtaminen sinänsä on ihmisen oikeus, mutta ihmisiä ei tule siihen pakottaa rakenteellisilla ja poliittisilla keinoilla. Kaksikielisyyden ei tarvitse olla ohimenevä vaihe matkalla vähemmistökielestä enemmistökieleen. Se voi olla ohimenevä vaihe vain, jos vähemmistöön kuuluvat henkilöt itse näin päättävät.

Olisi tärkeää saada opettajankoulutuslaitoksiin kiintiöpaikkoja saamelaisille ja romaneille sekä kouluttaa ulkomaalaiset opettajat toimimaan uuden yhteiskunnan koululaitoksessa. Lähtömaista tuotetun oppimateriaalin käyttö opetuksessa ei myöskään ole ongelmatonta, sillä oppimateriaalin tulisi heijastaa sitä tilannetta, jossa oppilaat uudessa maassa elävät.

Kielen valinnassa ei kuitenkaan ole kysymys vain kielestä ja sen siirtämisestä seuraavalle sukupolvelle, vaan maailmankatsomuksen, kulttuurin ja kaiken muun perinteen jatkuvuus ovat osittain kielisidonnaisia.

Kielen opetuksen roolia ei siten tulisi nähdä kieli- ja kulttuurivähemmistöistä keskusteltaessa sen faktisessa merkityksessä vaan kuten edellä olen pyrkinyt hahmottamaan: kieli on avain siihen sosiokulttuuriseen todellisuuteen, jossa identiteettiä rakennetaan. Se on avain kulttuuriin, siis avain niihin inhimillisiin voimavaroihin, joiden avulla uskonnon ja kulttuurin säilyttäminen, kehittäminen ja muuntaminen mahdollistuvat. Tämän painottaminen on minusta tärkeää ja siihen tulisi mielestäni tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota. Siksi kieli- ja kulttuurivähemmistöjen koulutuksen järjestäminen ja sen tulevaisuus ovat tällä hetkellä erittäin ajankohtaisia kysymyksiä.

Migration och social trygghet inom EU

Toini Christiansson

Abstakt: Avsikten med artikeln är att beskriva de av EES-avtalet medförda nya möjligheterna för nordiska medborgare att såväl röra sig inom EU som få den sociala tryggheten samordnad.

Den fria rörligheten inom EU- och EES-området gäller medborgare, flyktingar eller statslösa i en medlemsstat som är anställda, egenföretagare, arbetssökande, pensionärer, studerande eller annars ekonomiskt oberoende, samt dessas familjemedlemmar oavsett nationalitet. Något arbetstillstånd behövs inte längre, endast uppehållstillstånd krävs.

EUs regelverk för samordning av social trygghet tillförsäkrar att den i en annan medlemsstat intjänade rätten till förmåner bevaras och att förmånerna utbetalas oavsett bosättningsland inom EU-/EE-Sområdet. Den sociala tryggheten är ordnad vid arbete i ett annat avtalsland, fast man får vara beredd på att den är annorlunda jämfört med hemlandet.

De migrerande personkategorier, vilkas förmåner direkt påverkas av EUs regelsystem för samordning av social trygghet, är förvärvsverksamma, arbetssökande och pensionärer samt deras familjemedlemmar.

Toini Christiansson, professor i social- och hälsovårdsadministration vid Vasa universitet, Finland.

Studerande, hemarbetande och andra icke förvärvsverksamma utgör, än så länge, personkategorier som inte självständigt eller inte alls omfattas av EUs förordning om social trygghet, oavsett att de kan vara medborgare och bosatta i en medlemsstat.

Regler om samordning av social trygghet är av stor principiell betydelse. Av praktisk betydelse är de endast för en tämligen liten del av befolkningen. Arbetskraften inom EU har visat sig vara mycket trögrörlig. På årsnivån är rörligheten knappt 0,1 procent av unionens totalbefolkning. Två tredjedelar av utländska medborgare bosatta inom EU-området kommer dessutom från icke EU-länder.

Fri rörlighet för arbetskraft inom EU

Fri rörlighet för personer utgör en av de fyra friheterna inom Europeiska Unionen. EES-avtalet skapade möjligheten till fri rörlighet inom EU-området för de fyra nordiska EFTA-ländernas och Österrikes medborgare år 1994.

Både direkta och indirekta hinder för migration har successivt avskaffats. EUs grundläggande bestämmelser om likabehandling och fri rörlighet för personer har upptagits i Romfördraget (1957) som förbjuder all diskriminering av nationalitetsskäl. Bestämmelserna i Romfördraget garanterar inte någon allmän rätt åt EU-

medborgare att röra sig mellan länderna, eftersom de är tillämpliga endast på förhållanden som utgör någon form av ekonomisk aktivitet (ISSA 1993).

Likabehandlingsprincipen förbjuder såväl öppen som dold diskriminering i fråga om bland annat anställning, lön, arbetsvillkor och sociala förmåner. För offentlig sektor finns särregler, eftersom bestämmelserna om likabehandling inte kan tillämpas på befattningar inom den offentliga administrationen som är förbundna med myndighetsutövning eller statens intressen (Nyström 1992).

Förverkligandet av Romfördragets bestämmelser om fri rörlighet regleras av bland annat rådets förordning nr 1612/68 om arbetstagares rätt till fri rörlighet inom gemenskapen. Reglerna om arbetskraftens fria rörlighet inom EU vilar på principen om allsidig likabehandling av medlemsstaternas medborgare som är eller har varit förvärvsarbetande eller som söker arbete. Flyktingar eller statslösa i en medlemsstat likställs med landets medborgare.

Rätten till fri rörlighet gäller arbetsökande från en annan medlemsstat, anställd som är medborgare i en annan medlemsstat, arbetslös som är medborgare i en annan medlemsstat och har varit anställd i den aktuella staten, och före detta anställd i den aktuella medlemsstaten som är medborgare i en annan medlemsstat och vars anställning har upphört på grund av pensionering eller arbetsoförmågenhet.

Arbetstagares rätt till fri rörlighet innebär rätt att söka arbete i en annan medlemsstat, att inresa till annan medlemsstat för att söka arbete eller arbeta, att vistas i arbetslandet, att bo kvar i arbetslandet efter anställningens upphörande samt att förenas med sin familj i vistelsestaten.

Även en arbetsökande medborgare i en medlemsstat kommer i åtnjutande av rätten till fri rörlighet. Enligt EUs förord-

ning om social trygghet har en arbetslös arbetsökande som huvudregel rätt att under en period om tre månader bege sig till en annan stat för att söka arbete utan att förlora rätten till arbetslöshetsersättning från den behöriga stat som betalar ut ersättningen (Seth 1992).

Något arbetstillstånd krävs inte av EU-medborgare som utnyttjar sig av den fria rörligheten och arbetar i en annan medlemsstat. En medborgare i ett EU-land som erhåller anställning i ett annat land samt hans familjemedlemmar skall i regel erhålla uppehållstillstånd för minst fem år. Tillståndet skall därefter förlängas och förlängningen bör avse minst tolv månader.

Detaljerade bestämmelser om uppehållstillstånd, förlängning av tillstånd och skydd mot återkallelse av uppehållstillstånd ingår i förordning nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet och direktiv som kompletterar den nämnda förordningen, samt i förordning nr 1252/70 om arbetstagarens och hans familjemedlemmars rätt att stanna kvar i en medlemsstat efter att ha varit anställd där.

Upphållstillståndet får inte dras in om arbetstagaren blir sjuk eller ofrivilligt arbetslös. Tiden för ett förnyat uppehållstillstånd kan dock begränsas om arbetslösheten har varat över ett år. Rätt att stanna kvar i landet gäller för personer som pensioneras eller som på grund av sjukdom inte kan fortsätta förvärvsarbeta (Blanpain 1992).

Enhetsakten har utsträckt den fria rörligheten att under vissa villkor beröra även studerande, pensionärer som har arbetat i en annan medlemsstat och övriga ekonomiskt oberoende icke förvärvsaktiva EU-medborgare. Dessa icke ekonomiskt aktiva bör kunna klara sig ekonomiskt på egen hand, exempelvis genom pension, studiemedel eller förmågenhet. De får inte ligga värdlandets system för socialbidrag till

last. Det krävs också att studerande, pensionärer och övriga icke ekonomiskt aktiva har en heltäckande sjukförsäkring som gäller i landet (Nyström 1992).

En del EU-medborgare faller utanför möjligheten till fri rörlighet inom unionen. Dessa är icke ekonomiskt oberoende personer som saknar anknytning till arbetslivet, antingen direkt eller indirekt genom en förvärvsarbetande familjemedlem. En person som är beroende av exempelvis socialbidrag eller icke exportabel statlig pension kan inte bosätta sig i en annan medlemsstat.

Inom Norden har däremot nordiska medborgare, oavsett anknytning till arbetslivet eller ekonomisk självständighet, fortfarande rätt till fri invandring enligt den nordiska konventionen.

Arbetstagarens rätt att förenas med sin familj

Alla medborgare inom EU som är förvärvsverksamma i ett annat medlemsland har rätt att förena sig med sin familj. Den förvärvsverksammes familjemedlemmar, dvs maka/make och barn som är under 21 år eller annars beroende av föräldrarna, samt beroende släktingar i rakt uppoch nedstigande led från arbetstagaren och dennes maka/make, får flytta med till ett annat land inom EU. För familjemedlemmar och släktingar finns inte något krav på medborgarskap i en EU-stat. Make/maka och barn har rätt att ta ett avlönat arbete. Barnen har dessutom rätt att utnyttja arbetslandets undervisningssystem (Nyström 1992).

Någon motsvarande rätt som för en make/maka tillkommer inte en sambo. EU-rätten likställer inte sambo med äkta make. Det innebär att det inte finns direkta rättigheter för sambor att flytta med, bosätta sig och arbeta i en annan medlemsstat. Om emellertid en sambo till en

person som är medborgare i landet har rätt att uppehålla sig i landet, måste samma rätt tillkännas sambo till den som är medborgare i en annan EU-stat men är bosatt i landet i fråga, detta enligt likabehandlingsprincipen och EG-domstolens praxis (Social trygghet...1993).

I Danmark, Norge och Sverige kan homosexuella par låta registrera sin samlevnad genom partnerskap och därmed få i stort sett samma rättigheter och skyldigheter som gifta par. I dessa länder får partnerskapet samma följdverkningar som ett äktenskap mellan heterosexuella. Partnerskapet har inte automatisk giltighet utanför landet. Det är varje lands nationella lagstiftning som avgör om partnerskapet kan likställas med äktenskap eller inte (EG, kvinnorna... 1993).

EUs regler om familjens rätt att flytta med baseras på den i Centraloch Sydeuropa rådande socialpolitiska traditionen vars centrala element är att familjen vid behov bär ansvaret för även de vuxna familjemedlemmarnas ekonomiska trygghet. Denna tradition återspeglas i bestämmelserna som garanterar beroende släktingar i rakt upp- och nedstigande led, exempelvis arbetstagarens eller dennes makas/makes föräldrar utan egen pension eller övriga inkomster, rätt att flytta med.

När ett barn uppnått 21 års ålder och inte är beroende av föräldrarna upphör dess rätt att i egenskap av en familjemedlem kvarstanna i föräldrarnas arbetsland. Barnet kan dock kvarstanna om det tar arbete självt eller enligt lagstiftningar som gäller för studenter och övriga icke arbetande medborgare i ett annat EU-land (Seth 1992).

Om arbetstagaren avlider har hans familjemedlemmar som bott hos honom rätt att varaktigt stanna kvar i bosättningslandet. Rätt för en icke förvärvsarbetande

make att uppehålla sig i ett EU-land tillsammans med arbetstagaren upphör om äktenskapet upplöses genom dom.

Migrationens omfattning

Arbetskraftens rörlighet mellan EUs medlemsstater kom i gång först på 1970-talet. Tidigare hade rätten till fri rörlighet varit av ringa betydelse för utvecklingen av migrationen i Europa. Fram till slutet av 1960-talet kom en stor majoritet av de personer som invandrade till dåvarande EU-länder från länder utanför EU. EU-medborgarnas andel av totalantalet inom EU migrerande personer ökade efter att oljekrisen och recessionen i mitten av 1970-talet ledde till införandet av invandringsstopp gentemot medborgare i tredje länder.

Arbetskraften inom EU har visat sig vara mycket trögrörlig. Sedan 1970-talet har migrationsströmmarna i stort varit oförändrade eller något avtagande vilket bland annat beror på det kärvare arbetsmarknadsläget. Från en medlemsstat till en annan flyttade på årsnivån under femårsperioden mellan åren 1987 och 1991 ca 300 000 personer, eller 0,1 procent av befolkningen. Av dessa personer var ca 60 procent arbetstagare eller arbetssökande (Social trygghet ...1993).

Andelen förvärsverksamma av alla utländska medborgare bosatta inom EU-/EES-området varierade mellan knappt 30 procent (t ex i Spanien och Holland) och drygt 50 procent (t ex Österrike och Sverige) år 1992 (OECD 1994). En betydande del av migrerande personer har flyttat av skäl som inte knyter an till arbetsmarknaden, exempelvis på grund av äktenskap med en medborgare i inflyttningslandet.

Totalandelen utländska medborgare bosatta i EU- och EFTA-länderna år 1991 var ca fem procent av totalbefolkningen, dvs drygt 16 miljoner personer (OECD

1994). Migrationen mellan EU/EES-länderna är ringa, jämfört med immigrationen till dessa från tredje länder utanför den nuvarande gemensamma europeiska arbetsmarknaden.

Majoriteten av utländska medborgare bosatta i nuvarande EU- och EESländer har flyttat från tredje länder. Endast en tredjedel av utlänningarna, knappt två procent av totalbefolkningen, är medborgare i ett annat EU/EES-land (Dahlberg och Johansson 1990; EG, kvinnorna ... 1993; Christiansson 1995b).

Antalet personer som var medborgare i en EU-stat men sysselsatta i en annan uppgick i början av 1990-talet till ca två miljoner, vilket var mindre än två procent av den totala arbetskraften i EU (Social trygghet... 1993).

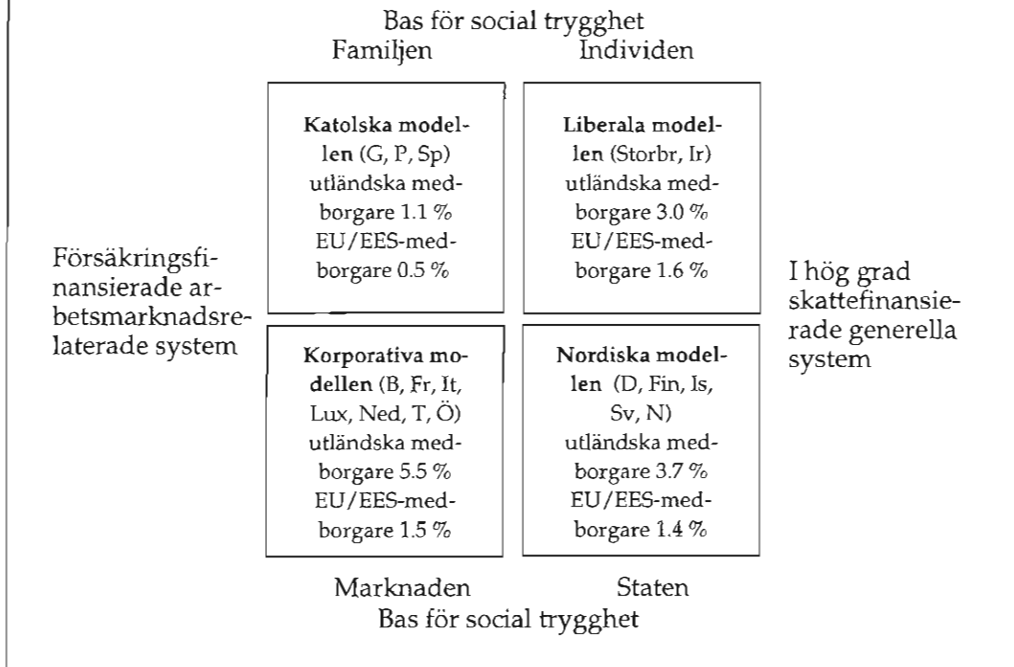
I de internationella jämförelser av totalmigrationens omfattning som baseras på andelen utländska medborgare ingår felkällor exempelvis på grund av olika länders varierande krav på immigranter som vill anhänga om medborgarskap i inflyttningslandet. En nordisk medborgare kan få ett annat nordiskt lands medborgarskap efter två års bosättning i det sistämnda landet. För ett tyskt medborgarskap krävs av en utlänning minst 15 års bosättning i Tyskland.

Migration och nationella socialpolitiska system

De mest attraktiva inflyttningsländerna inom EU- och EES-området är Belgien, Frankrike, Luxemburg, Tyskland och Österrike där totalandelen utländska medborgare är över sex procent av befolkningen. Alla dessa sex länder med en hög andel immigranter är också länder med en hög köpkraftskorrigerad nettolön (Christiansson 1995b). De nationella socialpolitiska systemen i de nämnda länderna är korporativa (figur 1).

Figur 1. Migrationens omfattning i början av 1990-talet i EU- och EES-länder med olika socialpolitiska system

(Christiansson 1995a; 1995b; Nordisk statistisk årsbok 1993; OECD 1994)

I Danmark, Nederländerna, Norge, Storbritannien och Sverige varierar totalandelen utlänningar mellan tre och sex procent av totalbefolkningen. Under tre procent ligger andelen utländska medborgare i Finland, Grekland, Irland, Island, Italien, Portugal och Spanien. I de sistnämnda länderna med en liten andel utländska medborgare är den köpkraftskorrigerade nettolönen låg, undantaget Spanien. Dessa länders socialpolitiska system är antingen katolska eller nordiska (Christiansson 1995a; Christiansson 1995b).

En intressant fråga är huruvida skillnaderna i hemlandets och ett eventuellt inflyttningslands sociala förmåner får konsekvenser för flyttningsbeslutet. Rent teoretiskt kan man anta att det sociala trygg-

hetssystemets kompensationsnivå och täckningsgrad i ursprungslandet respektive det eventuella inflyttningslandet kan utgöra utstötande eller tilldragande faktorer och påverka migrationsbeslutet.

Det sociala trygghetssystemets kompensationsnivå kan betraktas som en av de inkomstrelaterade bestämningsfaktorerna för den enskildes eller hushållets migrationsbeslut. Om reallönenivån är lika kan ett välutvecklat system för social trygghet i ett land göra det mer attraktivt som immigrationsland, jämfört med ett annat land med ett mindre utvecklat trygghetssystem.

Generösa sociala förmåner i ursprungslandet, vid exempelvis arbetslöshet, kan hämma arbetskraftens rörlighet, genom

att minska benägenheten att flytta från landet, trots att sannolikheten att få anställning i det aktuella landet är låg, medan det finns lediga arbetsplatser i närbelägna länder (Schröder 1990).

EUs medlemsländer präglas av olika kulturer och värderingar. Varje medlemsstat har byggt upp sitt system för social trygghet utifrån egen kultur och egna värderingar. Slutprodukterna är mycket olika.

Eftersom stora kulturella skillnader finns kvar överensstämmer ett medlemslands system för social trygghet inte med alla EU-medborgares förväntningar (Laurent 1991).

Samordning av social trygghet

Risken att förlora den i ett land intjänade rätten till förmåner vid exempelvis sjukdom, arbetsförmågenhet eller ålderdom genom att flytta till ett annat land betraktas som ett indirekt hinder för rörlighet som kan minska människors benägenhet att arbeta i ett annat land. Ur ett EU-perspektiv är samordning av social trygghet ett medel för att undanröja indirekta hinder för rörlighet.

Avsikten med koordineringen av medlemsstaternas system för social trygghet är att tillförsäkra att den i en annan medlemsstat intjänade rätten till sociala förmåner bevaras genom att perioder som beaktas enligt de olika ländernas lagstiftningar läggs samman för förvärvande och bibehållande av rätten till förmåner och beräkning av förmånernas storlek, samt genom att förmånerna utbetalas oavsett bosättningsland inom EU.

På socialpolitikens område utgör EUs förordning 1408/71 om social trygghet det centrala instrumentet i syfte att genom samordning av social trygghet säkerställa principen om fri rörlighet för förvärvsarbete och deras familjer. Denna förord-

ning kompletteras av tillämpningsföreläsning 574/72 (ISSA 1993).

Av EUs regelverk för koordinering av social trygghet omfattas anställda eller egenföretagare som är medborgare i en medlemsstat eller som är statslösa eller flyktingar bosatta i en medlemsstat och dessas familjemedlemmar, oavsett medborgarskap, samt efterlevande till dessa av samordningsreglerna omfattade anställda eller egenföretagare. Endast arbetstagare och deras familjemedlemmar omfattades fram till år 1982 då personkretsen utvidgades till egenföretagare och deras familjemedlemmar (Christiansson 1995b).

Ovannämnda regelverk vilar på fem huvudprinciper, nämligen likabehandlingsprincipen, sammanläggningsprincipen, principen om rätt till förmån vid flyttning, kostnadsfördelningsprincipen och principen om endast en tillämplig lagstiftning.

Likabehandlingsprincipen innebär att medborgare i en medlemsstat som är bosatta inom en annan medlemsstats område och som omfattas av EUs förordning om social trygghet har samma rättigheter och skyldigheter i fråga om socialförsäkringsförmåner och avgifter som landets egna medborgare. Huvudregeln i EUs förordning om social trygghet är att en person som täcks av förordningen skall omfattas av lagstiftningen endast i det land i vilket han är anställd eller verksam som egenföretagare. Särskilda regler för tillämplig lagstiftning på den sociala trygghetens område gäller för utsända arbetstagare, sjömän, resande personal vid flyg- och landtransportföretag samt diplomater och anställda vid konsulat (Social trygghet... 1993).

Principen om likabehandling i fråga om sociala förmåner gäller bara för förvärvsarbete personer men inte till exem-

pel för personer som vistas i en medlemsstat för att söka arbete. Principen är också tillämplig för pensionärer och efterlevande som stannar kvar i arbetslandet efter avslutad förvärvsverksamhet respektive arbetstagarens död.

Bestämmelserna om likabehandling kan indirekt komma också de familjemedlemmar som utnyttjat rätten till fri rörlighet till godo.

Till familjemedlemmar behöver sociala förmåner utges bara om förmånerna kan betraktas som en beståndsdel i de sociala förmåner som tillkommer arbetstagaren själv (EES 1992; Social trygghet... 1993).

Sammanläggningsprincipen är av stor betydelse i situationer där det krävs exempelvis viss tids försäkring eller viss tids arbete för att en förmån skall utges. EUs koordineringsregler förutsätter att försäkringstid eller arbetstid i en annan medlemsstat tas i beaktande. Rent praktiskt har sammanläggningsprincipen kommit att betyda att till exempel en finländare med yrkesaktiva år i hemlandet som flyttar till Italien inte efter EES-avtalet behöver arbeta där i fem år för att komma in i landets arbetspensionssystem. Hans arbetsperioder i Finland beaktas och sammanläggs med perioder i övriga EU- och EES- länder.

Gränsdragningen mellan social trygghet och övriga sociala förmåner

Under EUs regelsystem för samordning av social trygghet faller de sociala förmåner som inryms i begreppen socialförsäkring, ekonomiskt stöd till barnfamiljer samt hälso- och sjukvård. För att en förmån skall anses vara en del av systemet för social trygghet bör rätten till förmåner bero på att de villkor om tidigare sysselsättning, försäkring eller avgiftsbetalning som gällande lagstiftning ställer är uppfyllda.

Koordineringen gäller följande former av social trygghet: 1) förmåner vid sjukdom och moderskap, 2) förmåner vid invaliditet, 3) förmåner vid ålderdom, 4) förmåner till efterlevande, 5) förmåner vid arbetsskada, 6) dödsfallsersättning, 7) förmåner vid arbetslöshet och 8) familjeförmåner.

Syftet med reglerna är inte att undanröja skillnader på grundval av olikheter i medlemsländernas socialförsäkringssystem. En arbetstagare som flyttar från ett land till ett annat kan få lägre förmåner än tidigare eller åläggas en högre avgiftsskyldighet än tidigare till följd av att han kommer att omfattas av ett nytt lands socialförsäkringssystem. Detta är en konsekvens som EUs regler inte avser att komma till rätta med (Social trygghet... 1993).

EUs förordning 1408/71 om social trygghet gäller varken insatser för socialbidrag eller offentlig social och hälsomässig omsorg, vilket betyder att någon rätt till export av dessa förmåner inte finns (Social trygghet... 1993).

Gränsdragningen mellan social trygghet och övriga sociala förmåner är inte klar. EG-domstolen har utvecklat principer att läggas till grund för gränsdragningen när det gäller icke avgiftsfinansierade förmåner, vilket nyligen föranlett ändringar i EUs förordning 1408/71 om social trygghet.

Uttrycket sociala förmåner har en mycket vidsträckt innebörd som täcker alla förmåner, oberoende av om de har någon anknytning till en anställning eller inte. De sociala förmåner som avses här omfattar förmånsslagen som i de nordiska länderna baseras på bopättningsprincipen, exempelvis äldreomsorg, handikappomsorg, barnomsorg och socialbidrag.

Enligt EG-domstolens praxis täcker begreppet sociala förmåner alla sociala för-

måner, oberoende av om de har någon anknytning till en anställning eller inte, som utges till nationella arbetstagare antingen på grund av deras status som arbetstagare eller enbart därför att de är bosatta i landet. Under begreppet sociala förmåner skall inrymmas inte bara socialförsäkringsförmåner, enligt EUs förordning 1408/71, utan också insatser för ofentlig social eller hälsomässig omsorg, bland annat socialbidrag, enligt förordning 1612/68 (Social trygghet... 1993).

Det är EUs förordning nr 1612/68 om arbetstagares rätt att flytta mellan medlemsstaterna som reglerar de migrerandes rätt till övriga sociala förmåner i arbetslandet. I denna förordning finns en grundläggande regel om likabehandling i fråga om sociala förmåner.

I förordningen föreskrivs att en arbetstagare, som är medborgare i en medlemsstat, skall i en annan medlemsstat åtnjuta samma sociala förmåner som det landets medborgare (ISSA 1993).

Social trygghet för familjemedlemmar

I fråga om samordning av social trygghet definieras begreppet familjemedlem enligt lagstiftningen i landet som utger en förmån. I EUs förordning nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet upptas endast reglerna om vilka familjemedlemmar som har rätt att bosätta sig i ett annat land tillsammans med arbetstagaren (Seth 1992).

Familjemedlemmar omfattas, såvida de inte är självständigt försäkrade, av samma lands regelsystem som den förvärvsaktive, även om de är bosatta i ett annat medlemsland. EUs förordning ger inte familjemedlemmar och efterlevande någon självständig rätt till social trygghet. Deras rättigheter som härleds från en anställd eller egenföretagare är begränsade till de förmåner som enligt den

nationella lagstiftningen kan utges till dem i deras egenskap av familjemedlemmar eller efterlevande (Social trygghet... 1993).

Även efterlevande till en anställd eller egenföretagare omfattas av den sociala tryggheten, oavsett nationalitet. Som efterlevande betraktas generellt den som för sin försörjning huvudsakligen har varit ekonomiskt beroende av en avliden anställd eller egenföretagare. I praktiken definieras begreppet efterlevande ändå enligt lagstiftningen i landet som skall utge en förmån.

Migrerande grupper som gynnas av samordning av social trygghet

De grupper som troligen kommer att i allt större omfattning utnyttja möjligheten att under en kortare eller längre tid arbeta, studera eller bo utanför hemlandet är anställda vid företag som etablerar verksamhet i flera länder, studenter och pensionärer (EG, kvinnorna... 1993).

Europeiska program för studentutbyte erbjuder nya möjligheter att åka utomlands. Tillgängligheten till information har förbättrats på grund av ett ökande antal olika nätverk mellan europeiska högskolor.

Ur en pensionärs synvinkel har EUs samordningsregler undanröjt exempelvis de på medborgarskap och bosättning baserade begränsningarna i rätten till folkpension. Vid bosättning utomlands utges exempelvis en nordisk grundpension i vilket land som helst inom EU/EES-området (Christiansson 1994).

En aktuell form av rörlighet knyter an till ett ökande antal multinationella företag. Ett allt vanligare sätt att göra karriär inom en koncern med dotterbolag i flera länder är att ett företag sänder ut sina anställda för en viss tid för att arbeta på dotterbolag i utlandet. Rörlighet med

anknytning till multinationella företag är i regel av temporär art.

De som utnyttjar en fri västeuropeisk arbetsmarknad för att ta anställning i ett annat land är högutbildade yngre personer. De flyttar i syfte att skaffa sig bättre språkkunskaper, yrkeserfarenhet eller bättre inkomst. Till exempel uppgifterna om emigrationen från Finland under perioden 1987–92 visar att flyttbenägenheten hos personer med akademisk utbildning är avsevärt större, jämfört med personer utan högskoleexamen (Kultalahti 1994).

De migrerande personkategorier som gynnas av EUs regelsystem för samord-

ning av social trygghet är förvärvsverk-samma, arbetssökande och pensionärer samt deras familjemedlemmar. Utsända arbetstagare, som av allt att döma kommer att utgöra en allt större grupp migrerande, förblir däremot försäkrade i hemlandet, i regel för en period av ett år. Diplomatiska företrädare och personal som är knuten till internationell verksamhet, exempelvis EU, är försäkrade i hemlandet, oavsett anställningens längd.

Arbetslösa arbetssökande har rätt att under en tre månaders period söka arbete i en annan medlemsstat medan arbetslöshetsersättningen utgår från hemlandet.

Tabell 1. Personkategorier som omfattas av rätten till fri rörlighet eller samordningen av social trygghet inom EU

Fri rörlighet	Rättigheter	Samordning av social trygghet
<i>Medborgare, flyktingar och statslösa i en medlemsstat samt dessas familjemedlemmar</i>		
anställda eller egenföretagare	att vistas i arbetslandet att erhålla ett uppehållstillstånd	ja
arbetslösa efter arbete i det aktuella landet	ett giltigt uppehållstillstånd kan inte dras in pga ofrivillig arbetslöshet, men giltighetstiden kan begränsas	ja
arbetslösa arbetssökande från annan medlemsstat	att resa in i landet att stanna där i tre månader	ja
pensionärer	att bo kvar i landet efter anställningens upphörande	ja
studerande	att resa in i landet att erhålla ett uppehållstillstånd	nej
övriga ekonomiskt oberoende	att resa in i landet att erhålla ett uppehållstillstånd	nej

Studierande, som troligen kommer att vara mer rörliga än någon annan grupp, omfattas endast av bestämmelserna om fri rörlighet. De faller, än så länge, utanför EUs samordningsregler om social trygghet.

De migrerande grupper som direkt drar nytta av EUs regelsystem för samordning av social trygghet, är förvärsverksamma, arbetsökande och pensionärer samt deras familjemedlemmar. Studerande,

hemarbetande och andra icke förvärsverksamma omfattas inte självständigt eller inte alls av EUs koordineringsregler.

Artikeln baseras på projektet "Social trygghet och EU". Delrapporter av projektet har tidigare publicerats i bland annat Åbo Akademis Ekonomisk-statsvetenskapliga Fakultets serie.

Litteratur

- Blanpain R.** Euroopan yhteisön työoikeus. Kuopio: Teollisuuden Kustannus 1992.
- Christiansson T.** Samordning av ålderspension för personer som flyttar inom EES. Meddelanden från Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi. Ser. A: 421. Åbo: Åbo Akademis tryckeri 1994.
- Christiansson T.** Regelverk för samordning av social trygghet inom EU. Meddelanden från Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi. Ser. A: 425. Åbo: Åbo Akademis tryckeri 1995a.
- Christiansson T.** Samordning av social trygghet—ett medel för att underlätta arbetskraftens fria rörlighet inom EU. Meddelanden från Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi. Ser. A: 430. Åbo: Åbo Akademis tryckeri 1995b.
- Dahlberg Å, Johansson M.** (red). Att arbeta i Europa. Stockholm: Allmänna Förlaget 1990.
- EES. Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet.** Regeringens proposition 1991/92:170 del II.
- EG, kvinnorna och välfärden.** Betänkande av EG konsekvensutredningarna: Social välfärd och jämställdhet. SOU 1993:117. Stockholm 1993.
- European Commission. European Social Policy.** A Way forward for the Union. Brussels: EC 1994.
- ISSA. International Social Security Association.** Organisation and Structure of Social Security Systems. Geneva 1993.
- Korkiasaari J.** Suomalaiset Euroopassa. Siirtolaisuus—Migration 3/1994.
- Kultalahti O.** Internationalization and Migration Pressure. Siirtolaisuus—Migration 3/1993.
- Laurent B.** Så här lever vi—12 familjer i EG berättar. Stockholm: SAF 1991.
- Nordisk statistisk årsbok 1993.** Århus: Nordiska Statistiska Sekretariatet 1993.
- Nyström B.** EG och arbetsrätten. Lund: Allmänna Förlaget 1992.
- OECD. Trends in international migration.** Annual Report 1993. Paris: OECD 1994.
- Schröder L.** Arbetskraftens migration i EG-perspektiv. Arbetsmarknadsdepartementet Ds 28. Stockholm 1990.
- Seth T.** EGs arbetsrätt. Lund: Studentlitteratur 1992.
- Social trygghet och EES.** Slutbetänkande av utredningen om socialförsäkringen och EG. SOU 1993:115. Stockholm 1993.
- Förordningar. Kommissionens förordning (EEG) nr 1251/70** om arbetstagares rätt att stanna kvar inom en medlemsstats territorium efter att ha varit anställd där.
- Romfördraget 1957.**
- Rådets direktiv (68/360/EEG)** om avskaffande av restriktioner för rörlighet och bosättning inom gemenskapen för medlemsstaternas arbetstagare och deras familjemedlemmar.
- Rådets förordning (EEG) nr 1612/68** om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen.
- Rådets förordning (EEG) nr 1408/71** om tillämpning av system för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.
- Rådets förordning (EEG) nr 574/72** om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71.

Kalevi Korpela

Muuttoliikettä ja tulevaisuutta pohtimassa

Kaikenkaikkiaan 99 osallistujaa kansoitti tämänkertaisen Siirtolaisuusinstituutin järjestämän viidennen muuttoliikesymposiumin Turun Rantasipi Ikituurissa. Kolmen päivän aikana kuultavana oli 20 esitelmää. Symposiumin anti voidaan koota neljään keskeiseen teemaan: muuttoliikkeiden analyysiin, tilastotilanteeseen, maahanmuuttajien asemaan sekä muuttoliikkeiden tulevaisuudenkuviin.

1. Muuttoliikkeiden suunnat ja määrät

Symposiumissa tuli monella suulla todettua, että erityisesti nuorten työkäisten maassamuutto tulee jatkossa suuntautumaan maakunta- tai valtakunnanosakeskuksiin. Tärkeä kysymys tällöin on, autioituuko maaseutu vai pystytäänkö sen elinkeinorakennetta monipuolistamaan. Onko maaseutu tulevaisuudessa kulutuksen kohde ja asuinpaikka, ei enää tuotantopaikka? Vastausten aineksia haettiin maaseutupolitiikasta, EU:n "tavoite 6"-ohjelmasta Pohjois- ja Itä-Suomen harvaanasutuille alueille sekä arvioimalla pärjäämisedellytyksiä EU:n alueiden välisessä kiristyvässä kilpailussa.

Tavoite 6-ohjelma tavoittelee panostusta uusille toimialueille ja elinkeinorakenteen sekä maatilojen monipuolistamista, kansainvälistä verkostoitumista ja yhteistyötä syrjäisen sijainnin haittoja poistamaan, nuorten ja naisten työllisyysmahdollisuuksien parantamista, sosiaalisten ja kulttuuristen toimintojen sekä kestävän kehityksen turvaamista. Maaseutupolitiikan suuntaviivoina esitettiin "synergiset monipalvelukeskukset", etätyöskentely, julkisen tuen suuntaaminen suoraan paikallisille toimintaryhmille sekä sektorihal-

linnon yhteensovittaminen horisontaaliseksi. Maaseudun työllisyyttä haettiin pienistä ja keskisuurista elintarvikeyrityksistä, mekaanisesta puunjalostuksesta, maaseutumatkailusta, luonnonmukaisesta ja bioenergian tuotannosta, maatilojen yhteistyöstä, alueellisista palvelutehtävistä sekä perustulomallista.

Yleisinä alueiden selviytymisedellytyksinä tuotiin esille inhimilliset voimavarat, hyvät tietoliikenne- ja liikenneverkostot, innovaatiokyky, monipuolinen koulutustarjonta sekä ympäristömyönteiset asenteet ja teot. Kuitenkin maaseutupolitiikan tavoitteiden ja hallinnon niveltyminen EU:n ohjelmiin ja tavoitteisiin nähtiin vielä ristiriitaisena ja epäselvänä asiana.

Helsingin seudulla työmatkaliikenne on kolminkertaistunut vuosien 1970 ja 1989 välillä. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksessa on selvitetty "heilurityömatkailijoiden" muotokuva. Asukaskyselyn perusteella erotettiin ns. asuntouramuuttajat sekä asuinympäristöä korostavat elämäntapamuuttajat.

Maastamuutto on hitaasti lisääntymässä EU-maihin, mutta myös niiden ulkopuolelle; aivovuotoa on parin viime vuoden aikana ollut nähtävissä hoitoalan, teknisen ja luonnontieteellisen sekä kaupallisen alan koulutuksen saaneissa muuttajaryhmissä.

Mahdollinen EMU-jäsenyys ja siitä seuraava valuuttakurssien häviäminen tekee kansantalouksista aluetalouksia, jolloin vaihteleva kilpailukyky heijastuu tuotannon määrän vaihteluihin, palkka- ja työttömyyseroihin sekä lopulta muuttoliikkeeseen. Mikäli alueiden sopeutumista ei haluta jättää em. tekijöiden varaan, käyte-

tään ylikansallista aluepolitiikkaa. USA esitettiin esimerkkinä siitä, miten sopeutuminen valuutta-alueen sisällä on vaatinut laajaa sisäistä muuttoliikettä.

2. Tilastot ja ennusteet

Viime vuosina Tilastokeskuksessa on rakennettu tiedostoja, joissa on yhdistelty eri vuosien poikkileikkausaineistoja. Tällaisia pitkäaikais- tai paneelianeistoja ovat mm. väestölaskentojen pitkäikäistiedosto 1970–1990 (johon tullaan lisäämään vuosien 1950 ja 1995 tiedot), työssäkäyntitilaston pitkäikäistiedosto 1987–1994 sekä yritykset ja niiden työvoiman käyttö 1989–1993 -aineistot. Tilastokeskuksessa on myös luotu aineisto ”Muuttoliike 1988, 1992”, jonka avulla voidaan tutkia asuntojen uustuotannosta syntyviä muutto- ja asuntoketjuja sekä uustuotannon vaikutusta muuttavien asuntokuntien asumistason. Näistä aineistoista tutkitaan tällä hetkellä mm. aivovuotoa, maassamuuttoa ja muuttojen vaikutuksia kotitalouksien tuloihin.

Väestöliitossa on kehitetty ennustemetelmää, jolla simuloidaan väestön tilaa eli etupäässä perherakennetta syntyvyyden ja kuolleisuuden lisäksi. Alhaisen, korkean tai realistisen maahanmuuton kehitysnäkymän valossa voidaan ennustaa väestön jakautumista perheaseman mukaan. Tarkasteltavana ovat mm. yksineläjät, lapsettomat ja lapsia omaavat avio- ja avoliitot.

Jatkossa perheiden sekä vuotta lyhyempien muuttojen toivottiin näkyvän entistä tarkemmin tilastoissa. Tilastoyhteistyö Baltian ja EU-maiden välillä tulee vaatimaan uusia ponnisteluja tilastoinnin vertailtavuuden kehittämiseksi. Tilastoyhteistyölle — kuten myös suunnittelulle ja ohjaukselle — asettunee uusia vaatimuksia, kun maastamuutto alkaa muistuttaa maassamuuttoa EU:ssa.

3. Maahanmuuttajien asema

EU:n Siirtolaisfoorumin puheenjohtaja Tara Mukherjee kaipasi ”sosiaalista Eurooppaa” ja todellisia tekoja ns. kolmansista maista muuttavien aseman turvaamiseksi. Nämä teot pitäisi aloittaa EU:n rakenteesta ja lainsäädännöstä. EU:n parlamentille ja oikeusistuimelle tarvittaisiin lisää valtaa ja päätöksentekoon kaivattaisiin julkisuutta. Koska EU:n pitäisi olla demokraattinen liitto, tarvittaisiin jonkinlainen eurooppalainen monikulttuurinen perustamiskirja tai julistus ihmisoikeuksien julistuksen hengessä.

Suomalaisten paluumuuttajien työttömyysprosentin on todettu olevan keskimäärin kolme kertaa suurempi paluumuuttovuoden lopussa kuin maassamme pysyneillä kansalaisilla. Ruotsissakin valtaosa ulkomaiselta komennukselta kotiin palaavista kokee paluun ongelmalliseksi. Työnantajat eivät ainakaan Turun seudulla näytä tarvitsevan tänne muuttaneita venäjänkielentaitoisia ihmisiä. Symposiუმissa kysyttiin, emmekö osaa käyttää ulkomaalaisia ja ulkomailla hankittua kokemusta ja osaamista hyväksemme Suomessa. Samassa yhteydessä tuotiin esille, että väliaikainen aivovuoto ja EU-muutto voidaan nähdä paitsi ongelmana myös voimavarana Suomelle.

Pakolaisuuskäsitettä ja turvapaikkahakemusten käsittelyä pyritään yhdenmukaistamaan Euroopan Unionissa. Vastapainoksi kysymyksenä nousi esiin Suomen mahdollisuus itsenäiseen ulkomaalaispolitiikkaan. Venäjältä ja Baltian maista tulevien pakolaisten vastaanottotilanteen Suomessa todettiin olevan vielä kehittymätön. Työpaikka ja yksilöidyt suunnitelmat nähtiin tärkeiksi, kun ulkomaalaisten jäsentymistä suomalaiseen yhteiskuntaan halutaan edistää. Sosiaaliturvan kannalta keskeinen kysymys on turvan riippuvuus asuinpaikasta tai työsuhteesta.

Pohjoismainen malli on perinteisesti ollut asumiseen sidottu, eikä liikkuvuutta nähty syynä lähteä muuttamaan Suomen sosiaaliturvaa tai arvolähtökohtia.

4. Tulevaisuudenkuvat

Ainoana asiana symposiumissa jäin kaipeamaan kulttuurin ja ihmisen sisäisen tilan pohdintaa. Koska yksiviivaiset ennustukset ovat näissä asioissa niin usein menneet pieleen, on parempi luonnostella symposiumin aineksista vastakkaisia kehitysvaihtoehtoja kuten loppuyhteenvedossa toivottiin.

Uhkakuvaa voidaan rakentaa kysymällä, onko 20-35-vuotiaiden joukko tulevaisuuden muuttoeliittiä vai raivaajasukupolvea (taas!), jonka työsuhteet ovat koko "elämänsuoran" ajan määräaikaaisia, ja joka joustaa palkoissa, työllisyydessä ja muuttamisessa. Pienenevän julkishallinnon työt ovat entistä useammin osa-aikaisia tai tilapäisiä. Enää ei makseta omistusasuntoa, vaan suurten ikäluokkien eläkekeitä ja vuokra-asuntoa. Henkistä muuntautumiskykyä, kielitaitoa, kansainvälisyyttä ja epävarmuutta pitää hankkia ja sietää. Kysymys kuuluu: miten perheet tulevat kestämään tällaista elämäntapaa? Onko USA:ssa kestäetty; siellähän tuloerojen vähäisyys on hankittu suurella liikkuvuudella. The Economist-lehden (1995) mukaan USA:ssa oli v. 1991 länsimaista eniten yksivanhempaisia perheitä suhteessa perheiden kokonaislukumäärään. Isät alkavat olla katoava luonnonvara. Pitää muistaa, että muuttoa koskevat tutkimustulokset, joita saatiin paljon 1970- ja 1980-luvuilla, osoittavat, että muutto on aina myös paine- ja rasitustekijä. Miten ympäristö tulee kestämään lisääntyvän liikkuvuuden? Millainen elämänsenanne, arvomaailma ja luonteenrakenne pitää ihmisellä olla, jotta selviää näissä oloissa sekä liikkujana että paikallensaajana? Hät-

kähdyttävä on Pylkkäsen ja Palosen (1992) havainto, että laman aikana ihmiset ovat työttömyyden tai konkurssin kohdatessa varsin avuttomia. Kilpailuyhteiskunnan ihminen ei olekaan niin itsenäinen kuin päältäpäin näyttää, vaan ulkopuolisten raamien ja roolien kannattelema. Pelkistään: niin kauan kuin on rooli ja työpaikka, niin kauan on itsevarma ja touhukas.

Toivokuvan aineksia voisi koota olettamalla, että suomalaisten kiinnostus muihin kielisiin kuin englanttiin alkaa selvästi lisääntyä. Maaseutualueet saavat EU:lta tukea eikä liikkuvuus tule olemaan niin suurta kuin USA:ssa, koska eurooppalaiset osaavat vaatia sosiaaliturvaa. Muuntumiskykyä kylläkin tarvitaan, koska työmarkkinoiden ja talouksien joustavuus lisääntyy. Työn käsite ja merkitys muuttuu. Lapset oppivat, että pysyvyys ei ole maantieteessä ja paikassa, vaan henkisissä arvoissa ja jatkuvassa muutoksessa. "Mobile home" tulee tutuksi myös suomalaisille. Ympäristöala ja -teknologia sekä palvelu- alat tuovat entistä enemmän työtä ja toimeentuloa. Sähköautot tekevät läpimurron.

Tarpeita tutkimukselle tulevaisuudenkuvienkin perusteella siis on ja niitä tuli symposiumissa esille paljon: mm. Suomeen ulkomailta palaavien tilanteen ja vastaanoton selvittäminen, eri muuttajaryhmien tarkempi erittely erityisesti EU-muuttajien osalta, pakolaisten maassamuutto sekä Suomen eri alueiden pärjäämisedellytykset EU:ssa.

Lähteet:

5. muuttoliikesymposiumin esitelmät ja työryhmäraportit.

Home sweet home. The Economist, sept. 9th, 1995, 21-25.

Pylkkänen, K. & Palonen, K. (1992) Epävakaata ja epävakaa persoonallisuus. Kokemuksia psykoterapian soveltamisesta taloudellisen kriisin kohtaamiseen. Psykoterapia, 2-3, 40-51.

Onko elämä vain tulemistä ja menemistä?

Nelma Sillanpää: Under the Northern Lights. My Memories of Life in the Finnish Community of Northern Ontario. Ed. by Edward W. Laine. Canadian Museum of Civilization, History Division Mercury Series Paper 45. Hull, Québec, 1994. 129 s.

Jokainen ihminen haluaa kokea elämänsä tärkeäksi ja myös ainutlaatuiseksi. Ja kun ikävuosien karttuessa elämän katoavuus alkaa tuntua pelottavan konkreettiselta, saattaa syntyä ajatus ainakin jollakin tavalla ikuistaa itsensä. Moni haluaa kirjoittaa muistelmansa, mutta käytännössä vain harva pystyy tekemään sen mielenkiintoisesti. Useimpien on tyydyttävä siihen, että vain ajattelee muistelmien kirjoittamista.

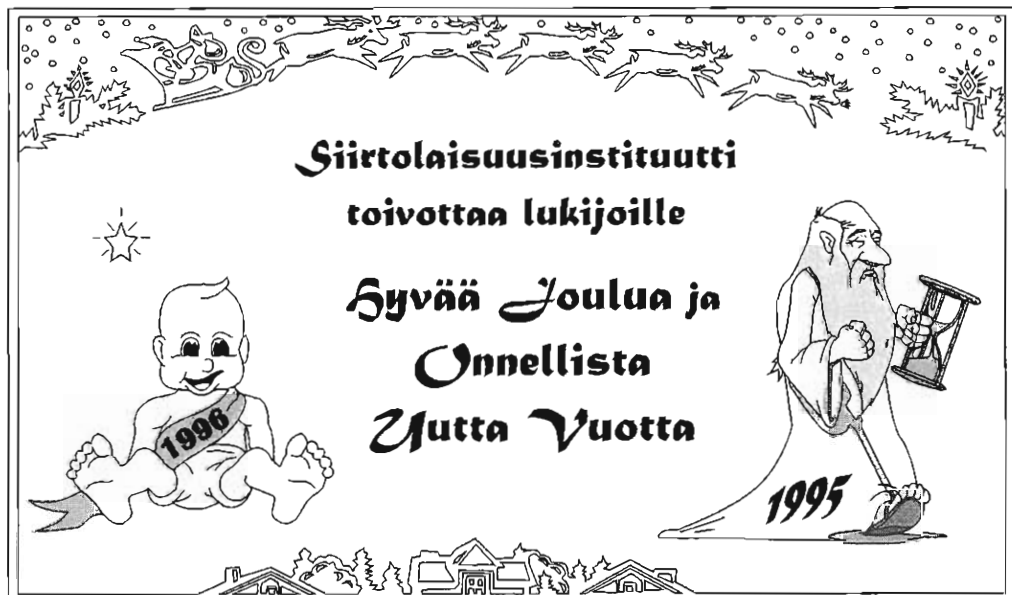
1900-luvun alkupuolella syntyneet ja vielä tänään elossa olevat ovat nähneet maailman muuttuvan ehkä enemmän kuin kymmenet aikaisemmin eläneet sukupolvet yhteensä. Niinpä onkin mitä luonnollisinta, että moni heistä haluaa tänään kertoa muistelmien muodossa siitä maailmasta, jonka hän on itse kokenut ja jota ei enää ole. Kirjoituspöydän ääressä joutuu sitten toteamaan, että kadonneesta maailmasta ja jo taakse jääneestä omasta elämästä kertominen onkin hyvin vaikeaa.

Nelma Sillanpää syntyi vuonna 1917 Ohion Warrenissa. Jo vuonna 1921 hän muutti kuitenkin vanhempiensa mukana Ontarioon, missä hän on sitten viettänyt lähes koko elämänsä. Lapsuuteen mahtui monenlaista: elämää metsäkämpillä, kairokaupungeissa, koulua ja urheilua. Kun tytöstä aikanaan tuli nainen, seurasivat elämässä sota, Suomen avustaminen, rakkaus, avioliitto, suomalaisen järjestöelämään osallistuminen ja omat lapset. Ja kun hiukset saivat annoksen hopeaa, kuuluivat elämään matka Suomeen, lomat Floridassa, miehen kuolema ja vanhuus.

Nelma Sillanpään tarina on varsin tyypillinen siirtolaisten lapsen — toisen polven siirtolaisen — tarina, johon on sisällytynyt paljon kertomisen arvoista. Silti Nelma Sillanpään tarinassa siirtolainen vain muuttaa ja muuttaa, tapaa ihastuttavia ihmisiä; mutta tapahtumat ovat "yhden lauseen tapahtumia" ja ulkopuoliselle lukijalle ihmiset jäävät pelkiksi nimiksi. Nelma Sillanpään tarinan on toimittanut ammattitaitoinen historiantutkija. Häntä ei tarinan kalpeudesta voi syyttää.

Muistelmateoksessa on paljon hyviä valokuvia. Kirjan luettuani ja sitten vielä valokuvia katseltuani tulikin mieleeni, olisiko kuvista koostunut pikku kirjanen ollut parempi tavoite kuin kirja, josta hiukan kärjistäen voi sanoa, että siinä vain tullaan ja mennään.

Reino Kero

NorIMER-infoa

Euroopan viimeaikaiset poliittiset ja taloudelliset muutokset lisäävät pohjoismaisen yhteistyön tarvetta kansainvälisten muuttoliikkeiden ja etnisten yhteisöjen tutkimuksessa. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa toimii kussakin oma alan tutkimusverkostonsa, ja Tanskassakin vastaavanlaista verkostoitumista on tapahtunut epävirallisella tasolla. Nämä kansalliset verkostot päätettiin syksyllä 1994 yhdistää yhdeksi pohjoismaiseksi kansainvälisten muuttoliikkeiden ja etnisten yhteisöjen tutkimusverkostoksi, joka sai nimen **NorIMER (= Nordic Network for the Research of International Migration and Ethnic Relations)**. Pohjoismaiden neuvosto on myöntänyt Siirtolaisuusinstituutille viiden kuukauden määrärahan verkoston käynnistämiseen vuoden 1995 syyskuusta lähtien.

NorIMER-verkosto parantaa pohjoismaisten tutkijoiden välistä yhteistyötä, tiedottaa aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta sekä vähentää siten tarpeetonta tutkimuksen päällekkäisyyttä. Verkosto palvelee paitsi alan tutkijoita myös julkisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen edustajia. NorIMERin tarkoituksena ei ole perustaa uutta keskusjohtoista organisaatiota kansallisten verkostojen yläpuolelle. Siksi sen toiminta rakentuu sähköisten tietoliikenneyhteyksien kuten **Internetin sähköpostin, World Wide Webin ja uutisryhmien varaan**: Ne mahdollistavat uudenlaisen demokraattisen hajakenteen, jossa keskushallinto tulee lopulta tarpeettomaksi. NorIMER-verkoston solmu-kohtina toimivat linkkiyhteyksien kautta toisiinsa liitetyt alan eri tutkimuslaitokset, joiden WWW-sivut ovat kaikkien vapaasti käytettävissä. Tekeillä on myös **opaskirja** alan pohjoismaisista tutkimuslaitoksista, erikoiskirjastoista, arkistoista, tietokannoista, aikakaus- ja tiedejulkaisuista, ilmestyneistä bibliografioista, valtiollisista viranomaisista sekä kansalaisjärjestöistä.

Kontaktit eivät jää pelkästään bittien ja painotuotteiden välittämiksi, sillä NorIMER-verkoston puitteissa järjestetään myös erilaisia pienempiä **teemaseminaareja**, jotka täydentävät perinteisiä pohjoismaisia muuttoliiketutkijaseminaareja. Ensimmäinen **NorIMER-seminaari pidetään helmikuun 1996 loppupuolella Turussa**. Aiheena on Euroopan muutostila ja kansainväliset muuttoliikkeet. Seminaarissa luennoivat alustavan ohjelman mukaan professori, Ph.D. **John Berry** (Queen's University, Kanada) monikulttuurisuudesta ja akkulturaatiosta; johtaja, Dr. **Barbara E. Harrell-Bond** (Refugee Studies Programme, Oxford University, Iso-Britannia) pakolaispolitiikasta sekä lic.rer.pol. **Peter Fischer** (Institute for Economic Policy Research, University of the Bundeswehr) Euroopan alueellisesta kehityksestä. Samalla on tarkoitus esitellä suomalaisille osanottajille sähköpostia ja World Wide Webbiä NorIMER-verkoston toimintaan liittyen. Jos aika antaa myöten, voidaan niiden käyttöä kokeilla myös käytännössä.

NorIMER-seminaari antaa paitsi mahdollisuuden kuunnella kansainvälisesti tunnettuja luennoitsijoita ja tilaisuuden opetella sähköisen verkon käyttöä, myös puitteet solmia uusia yhteyksiä suomalaisiin ja pohjoismaisiin kolleegoihin: Seminaarien parasta antia voi olla juuri se, kun pääsee tutustumaan lähdekirjallisuuden ja viitteiden takana oleviin ihmisiin... Turussa tavataan!

Lisätietoja NorIMER-verkostosta ja -seminaarista antavat:

NorIMER-projektityöntekijä
Kaisa Kilpeläinen, puh. 921-231753
 sähköposti: kaisa.kilpelainen@utu.fi

Siirtolaisuusinstituutin tutkimussihteeri
Kalevi Korpela, puh. 921-2317536
 sähköposti: kalevi.korpela@utu.fi

Suomi College celebrates Centennial

Suomi College is a private, two-year college, which was founded in 1896 by Finnish immigrants. It is affiliated with the Evangelical Lutheran Church in America and located in Hancock, Michigan.

Some proposed centennial activities for 1996

February: Laskiainen Day and celebrity cross country ski race. **April:** Commencement. **June:** Finland tour. **July:** Alumni Homecoming Weekend, Alumni Choir Concert. **August 2-5:** Grand Opening of Finnish-American Family History Center, and the Conference Family History Workshop with participation of Institute of Migration, Finland. **August 7-11:** FinnFest in Marquette, Michigan. **October:** Celebrity Golf Tournament. **December:** Finland's Independence Day Program.

FinnFest USA '96

FinnFest is a national festival held once a year to celebrate Finnish culture and heritage. Open to everyone, it is held at a different location every year.

FinnFest USA '96 will be held in **Marquette, Michigan, August 7-11**, and the theme is **Finn Family Reunion: Passing the Torch of Heritage**.

You can also plan your own Family Reunion and our **Reunion Committee** can work with you to help arrange for facilities and make reservations. Contact Leenamari and Maynard Bowers, 2 Northwoods Lane, Marquette, MI 49855.

Program Highlights (listed events are tentative and subject to change): Finnish American musik... folk danse performances... arts and crafts demonstrations... Finnish art exhibit... concerts and plays... learning opportunities... market place (tori)... sports activities for all ages... outdoor/indoor dances nightly... help in tracing family tree... worship in Finnish and English... Finnish technology exhibits... and world's largest Finnish sauna.

Väestöntutkimuslaitokselle uusi johtaja

Väestöliiton hallitus on kutsunut valtiotieteen tohtori **Ismo Söderlingin** Väestöntutkimuslaitoksen johtajaksi 1.1.1996 alkaen. Toimi on molempien osapuolten toivomuksesta määräaikainen ja kestää vuoden 1997 loppuun.

Ismo Söderling on toiminut vuosina 1982–1991 Siirtolaisuusinstituutin tutkimussihteerinä, vuodesta 1990 Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan, erityisesti väestöpolitiikan dosenttina sekä vuodesta 1991 Turun yliopistossa sosiaaliryön yp. lehtorina. Aiemmin hän on työskennellyt mm. Turun yliopistossa sosiaalipolitiikan vs. apulaisprofessorina. Söderling on perehtynyt laajasti maansisäiseen ja kansainväliseen muuttoliikkeeseen, pakolaiskysymyksiin sekä muihin väestökysymyksiin.

Call for Papers

Finnforum V: Towards the New Millennium – Prospects and Challenges

Laurentian University, Sudbury, Ontario, Canada

May 22–26, 1996

Conference themes

- The northern experience: comparative aspects of Finnish settlement in the Great Lakes Area
- Strategies for ethno/cultural development and maintenance
- Language and Finnishness: language as an ethnic variable
- State of the art: historiographical perspectives

Evening workshops:

- Finnish-American & Finnish-Canadian literature and art
- Genealogical issues

Banquet/Receptions

Overall Conference Coordinator:

Oiva Saarinen, Ph.D., Dept of Geography
Laurentian University, Sudbury, Ontario, Canada PCE2C6
Phone 705-675-1151, Ext. 3356, Fax 705-675-4893
E-mail osaarinen@admin.laurentian.ca

Proceedings Coordinator:

Varpu Lindström, Ph.D., Master, Atkinson College
York University, 4700 Keele Street, North York, Ontario, Canada M3J1P3
Phone 416-736-5727, Fax 416-730-0169
E-mail varpul@vm2.yorku.ca

Publications Coordinator:

Börje Vähämäki, Ph.D., Finnish Studies Programme, University of Toronto
21 Sussex Avenue, Toronto, Ontario, Canada M5S1A1
Phone 416-730-8350, Fax 416-730-0169

Finnish Relations Coordinator:

Olavi Koivukangas, Ph.D., Director, Institute of Migration
Piispankatu 3, FIN-20500 Turku, Finland
Phone (9)21-23 17 536, Fax (9)21-23 33 460

Those who wish to give a paper are asked to submit an 1 page abstract of their proposed paper (graduate students are also encouraged to present papers), as soon as possible to Varpu Lindström, Proceedings Coordinator.

UUTUUS!

UUTUUS!

Reino Kero

"Suureen Länteen"

Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan

(alustava nimi)

Kirja on ensimmäinen osa laajasta Suomen siirtolaisuuden historiaa käsittelevästä, *"suurelle yleisölle"* tarkoitetusta teossarjasta, jonka Siirtolaisuusinstituutti julkaisee vuosina 1995-97. Kaikki sarjan julkaisut muodostavat oman itsenäisen kokonaisuutensa. Jokainen voi siten hankkia itselleen vain sen osan, joka häntä kiinnostaa.

Tässä kirjassa tarkastellaan mm. amerikansiirtolaisuuden lähtötilannetta ja Amerikkaan asettumista. Sen avulla lukijalle selviää,

- ★ paljonko Suomesta lähti siirtolaisia Pohjois-Amerikkaan,
- ★ keitä he olivat ja miksi lähtivät,
- ★ miten matka järjestettiin,
- ★ mille alueille Amerikassa sijoituttiin,
- ★ millaisissa ammateissa suomalaiset työskentelivät,
- ★ millainen oli siirtolaisen arkipäivä ja
- ★ kuka palasi takaisin Suomeen.

Kirjassa on runsas kuvitus. Sen pohjana on viime vuosikymmeninä tehty erittäin laaja siirtolaihistorian tutkimus. Kirja on kovakantinen ja 2-värinen. Sen sivumäärä on noin 350 ja se valmistuu painosta vuoden 1996 alussa. Tilaa nyt **edulliseen 150 mk ennakkohintaan** suoraan kustantajalta (kirjakaupan normaali myyntihinta tulee olemaan huomattavasti korkeampi).

Ennakkotilaukset à 150 mk:

Siirtolaisuusinstituutti,
Piispankatu 3, 20500 Turku
puh. 921-2317 536, fax 921-2333 460